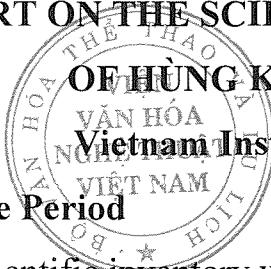

**REPORT ON THE SCIENTIFIC INVENTORY OF THE WORSHIP
OF HÙNG KINGS IN PHÚ THỌ PROVINCE**

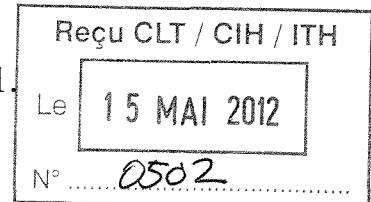

Vietnam Institute of Culture and Arts Studies

I. Time Period

The scientific inventory was carried out during the following times:

- Phase 1: August 25 – September 30, 2010;
- Phases 2 and 3: October 5, 2010 – February 30, 2011.

II. Objectives

The scientific inventory had the following objectives:

- To survey and assess the situation of the worship of Hùng Kings among Việt communities within Phú Thọ province, where the worship of Hùng Kings originated and whence it has been passed on;
- To systematically collect data provided by these communities in order to assess the existing situation of material heritage and cultural-religious activities directly related to the Hùng Kings, and draw on these data in planning for the further collection, preservation and promotion of the cultural-heritage values of the worship of Hùng Kings (as it has been carried out on different scales and at different levels for many years);
- To collect scientific evidence in accordance with UNESCO's guidelines and criteria, and later include this evidence in the profile to be submitted to UNESCO for inscription of the worship of Hùng Kings on the Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity.

III. Locations

1. Characteristics of Residential Areas and the System of Belief Practice and Festivals Related to the Worship of HÙNG Kings

- The area comprising all the villages/hamlets in which Hùng Kings worship and festivals related to figures of the Hùng Kings period take place is very large, covering the eastern, northern and western parts of Phú Thọ province (12 out of 13 districts, towns and cities, and 74 out of 275 communes, wards and towns with 109 villages, hamlets and residential quarters); many of

these sites can be found in two central areas, consisting of the communes, wards and towns of Việt Trì City and Lâm Thao District.

- A unique character is worshipped in each of the belief spaces of nearly all the villages in these 12 districts, towns, and cities of Phú Thọ province. As a first step, we focus on the worship of Hùng Kings; later other characters will be examined as additional data relevant to determining the scale of worship.

2. Selection of Villages for the Scientific Inventory

The selection of villages for the scientific inventory was made with attention to the following issues:

On the basis of the Hùng Kings Family Tree, legends, conferments and petition sheets currently kept in the vicinity of Hùng Kings temples and shrines in communes of Lâm Thao District, Việt Trì City, as well as Sino-Vietnamese documents held by the Institute of Sino Studies, Vietnam Academy of Social Sciences, where titles of Hùng Kings are granted by different feudal dynasties (mostly from the 15th century and later), villages, hamlets and residential quarters worshipping the Hùng Kings are determined by the following criteria:

- First, villages, hamlets and residential quarters with worshipping sites dedicated to figures named as Hùng Kings;
- Second, villages, hamlets and residential quarters with worshipping sites dedicated to the Hùng Kings under folk names (nicknames or names used because of certain taboos, etc.) such as Ất Sơn Thánh Vương, Viễn Sơn Thánh Vương, Đột Ngột Cao Sơn and Cao Sơn Thánh Vương;
- Third, villages, hamlets and residential quarters with worshipping sites dedicated to the Hùng Kings following the two above-mentioned criteria which existed before 1945, although they might no longer have worshipping sites or their worshipping sites are now in ruins, are also considered in the determination of the cultural space of Hùng Kings worship;
- Locations where there are worshipping sites under other names (such as Đức Thánh Sa Lộc, Đại Vương Thượng đǎng thần, Hiển Lang Đại Vương, Hiển Công Đại Vương and Đông Hải Đại Vương) are also seen as worshipping sites

dedicated to the Hùng Kings, and are named in a separate list to be investigated later.

In general, villages, hamlets and residential quarters to be investigated during this inventory are located in a semi-mountainous region where the mountains drop from the southwest (Yên Lập, Thanh Sơn, Thanh Thủy, Tam Nông, and Cẩm Khê districts) to the northeast (Lâm Thao District, Việt Trì City, Phù Ninh District, Phú Thọ Town, Thanh Ba, Đoan Hùng, and Hạ Hòa districts). Around Nghĩa Lĩnh stand low hills at the centre of the midlands. Thousands of years ago, this area played a very important economic, social and cultural role, being both the site of the natural development of a community and the site where the Hùng Kings established the capital city of Văn Lang. One can see that the direction in which the mountains fall – from northwest to southeast – is also the direction in which three major rivers flow – the Theo, the Lô, and the Đà – together contributing to the creation of fertile lands along their banks where communities of farmers developed and at the same time contributing to the formation of the delta. The main livelihoods of people living within this area have remained almost the same to this day – wet-rice cultivation and animal husbandry. Archeological evidence collected over the past 50 years shows that people of the ancient cultures of Phùng Nguyên, Đồng Đậu, Gò Mun and Đông Sơn built houses, workshops and tombs in this area.

From a geographical-cultural perspective, the Việt–Mường people have a long history. The society was animistic, worshipping mountain gods, ancestors, tutelary gods and Buddhism. Historically, Phú Thọ Province lies within the area of settlement and cultural intersection between the countries of Văn Lang and Âu Lạc. This area also served as a gate for exchange between the delta area, with the cultures of the northwest, and part of Việt Bắc (North of Hanoi). Generations of inhabitants of this area had close political, economic, cultural and social relationships with each other. The area has a long history of formation involving many important events related to the establishment,

development and protection of the country by the ancient Việt people together with other ethnic groups.

IV. Research Methods

Research methods included interviews by questionnaire, in-depth interviews, focus-group interviews, recording oral histories, and statistics. The research was carried out in a participatory way with respect for community voices, with one of its aims being preservation of history. An interdisciplinary research approach (including bibliography, archeology, text studies, and museum studies) was also taken for analysis and comparison of different sources of information and determination of the subject of the investigation and inventory.

V. Difficulties

- Over the long history of the area's development, because of natural geological changes and social and economic changes following different administrative structures, many place names have changed with old names being replaced by new. Knowledgeable people are few, texts have not been transferred sustainably or systematically to younger generations, many administrative places have shifted or been extended, many belief practices and customs have degraded (especially in the period since 1945), and in many cases contemporary culture has supplanted traditional culture. Gaps have appeared in the generational transfer of traditional culture because of war and other historical-social conditions.

- On field trips to the localities, we noticed that many sites associated with the worship of Hùng Kings (communal halls, temples, Buddhist temples, shrines) had been destroyed or seriously damaged. There are also cases where temples/communal halls have been moved to new sites for restoration, and rebuilt with new techniques, forms and materials, and as a result have become religiously unattractive or irrelevant to their communities.

- In most of the places investigated, the cultural staff and commune managers are young people who have limited capacities and understandings of

traditional culture, do not understand or cannot meet standard requirements of cultural management, and are incapable of helping local people collect, investigate and preserve their heritage. As a result, many valuable heritage sites which were destroyed or damaged have not received the necessary attention for development of restoration plans or submission of requests for financial support from the authorities.

- Since 1996, most residential areas which in the past were villages and hamlets have been changed into numbered residential quarters (Residential Quarter No. 1, No. 2, No. 3, etc.). Thus, the traditional names of many villages and hamlets which had existed for thousands years, were rooted deeply in the minds of local people and were closely associated with the characteristics and origins of each village/hamlet as well as many other traditional values have been eliminated. In addition, several large, densely populated villages/hamlets have also been divided into residential quarters. Now, only in residential quarters where worshipping sites are situated do local people pay much attention to or know (at differing levels) about the worship. In other residential quarters, people are much less attached to the belief, and therefore their awareness and sense of responsibility have faded.

- In many villages, sites associated with Hùng Kings worship were destroyed (for different reasons) many decades ago, and the worshipping space in some villages/hamlets has been taken over for use by local authorities or individuals. Thus, in many places it is almost impossible to restore ancient belief activities – a great loss to the culture.

- The worship of Hùng Kings is a cultural activity originating from a dynasty passed on in legends. All the figures associated with this ancient period over thousands of years of worship by common people have been molded and transformed according to diverse cultural layers and customs. Therefore, even when they exist in the same worshipping space, sometimes it is very difficult to name the main worshipped figure. In many places it is difficult to identify worshipped figures because of ambiguity and transformation (due to *hèm*

customs or perceptions) as well as replacement of figures (between Hùng Kings and related figures).

– Due to the limited time allocated to the inventory and limited number of professional staff, the work of data collection together with the community showed certain shortcomings. These shortcomings partly reflect in the results of the inventory and investigation, especially in the evaluation of typical expressions of the heritage and the system of ancient languages which are closely associated with the traditional festivals in particular and cultural activities of the villages/communes in general.

VI. Advantages

- During the time carrying out the inventory, the research group received a great deal of support from local authorities, district/commune cultural staff and village heads who worked to create favorable working conditions for the group. In particular, almost all the hamlet heads and commune cultural staff participated directly in organizing focus-group interviews in the localities, actively addressing issues raised during the interviews and contributing greatly to the production of results from the interviews.

– All the local people (especially the elderly people and members of the festival management board) either directly or indirectly participated in providing information. They were enthusiastic and formed a consensus in regard to the preservation, promotion and dissemination of Hùng Kings worship and festivals related to the Hùng Kings in their localities. Many elderly people provided the research group with valuable documents which individuals had collected, complied or translated and which serve well as references for the questionnaires.

- Support from members of the heritage site management board and association of elderly people in villages in organizing and facilitating interviews helped the research group a great deal in ensuring the quality of the inventory.

VII. Investigation–Inventory Results

Given the above-mentioned advantages and surmounted difficulties, the research group achieved certain results. Documents and information provided by the focus groups and by the questionnaires confirm the diversity, newness and systematicness of documentation and knowledge of Hùng Kings worship and festivals associated with the Hùng Kings in the past and the present.

Cultural-historical heritage sites were identified in 12 districts, towns and cities (Cẩm Khê, Đoan Hùng, Hạ Hòa, Lame Theo, Phù Ninh, Tam Nông, Thanh Ba, Thanh Sơn, Thanh Thủy and Yên Lập districts, Phú Thọ Town, and Việt Trì City) with 109 villages, hamlets and residential quarters being investigated, among which 46 villages and hamlets (in 29 communes, wards and towns) are home to cultural activities and festivals directly related to Hùng Kings worship, and have worshipping sites under the names of the original Hùng Kings or their 18 generations of descendants. These villages and hamlets with existing heritage sites directly associated with Hùng Kings worship and festivals are mostly situated in Lâm Thao District and Việt Trì City. The existence of a number of festivals directly associated with the worship of Hùng Kings in several villages and hamlets of Cẩm Khê District (Khổng Tước village), Lam Thao District (the two villages of Trẹo and Vi) and Việt Trì City (Hùng Lô village) with significant remnants (ponds, drill grounds of Hùng King troops, places where the Kings stopped to visit local people, places where the Kings celebrated the New Year together with villagers, places where the Kings taught people how to cultivate rice, etc.) and a number of ancient place names have provided important data, contributing to the success of the research on the culture and beliefs of the ancient Việt – Mường people. Together with the above-mentioned sites, there are also 139 sites in 52 communes (76 villages or hamlets) of 12 districts worshipping Hùng Kings under names such as Cao Sơn Thánh Vương, Đột Ngột Cao Sơn, Ất Sơn Thánh Vương and Viễn Sơn Thánh Vương.

VIII. Specific Results from the Investigation-Inventory

The data obtained from the research contain a great deal of information which can be divided into two main groups: quantitative data (obtained using quantitative research methods such as questionnaires and statistics) and qualitative data (obtained using ethnographical methods and oral history recording, etc.)

These data reflect on: a. cultural and belief activities and festivals related to the Hùng Kings which took place in the past; b/ cultural and belief activities and festivals related to the Hùng Kings which take place today; c. chief characteristics of these cultural and belief activities; d. the condition of the tangible culture associated with the belief and festival activities; and, e. issues relating to the preservation and promotion of the cultural values of the belief practices and festivals associated with the Hùng Kings in particular and figures of the Hùng King period in general.

1. Cultural and Belief Activities and Festivals in the Past

1.1. Cultural and Belief Activities

Places serving the belief and festival activities were gradually established in all villages and hamlets by local communities over a period of many hundreds of years, in the form of communal halls, temples and shrines, of which communal halls made up more than 90%. The inventory list shows the dense distribution and establishment of worshipping places related to the worship of Hùng Kings in Phú Thọ Province. In 46 villages and hamlets having worshipping sites under the direct name of the Hùng Kings there are 43 communal halls, 6 temples and 2 Buddhist temples. In 76 villages/hamlets having worshipping sites under the names of Cao Sơn Minh Vương, Đột Ngột Cao Sơn, Ất Sơn Thánh Vương or Viễn Sơn Thánh Vương there are 99 communal halls, 15 temples, 18 shrines, and 7 Buddhist temples.

According to the oral histories obtained from elderly people, in most villages/hamlets, before 1945, the worshipping sites dedicated to the Hùng Kings in particular and other figures in Phú Thọ Province in general were established during one or the other of two historical periods. Before the 10th

century, most of the worshipping sites (communal halls, temples, and shrines) were made of bamboo and with thatched roofs, while some were made in the form of a house on pillars to avoid predators and flooding. Since the Lý Dynasty, and especially under the Lê Dynasty (the 15th century), with the permission of local authorities and the court, people in Phú Thọ Province (as in many other places) mobilized the community to build big (both in terms of architectural structure and interior) worshipping sites in villages. People also organized large-scale sacred and solemn festivals. Besides paying attention to the sites through granting conferments and orders, feudal governments also gave permission for villages to restore worshipping sites in order to serve the belief activities, considering this a tool of the ruling apparatus at different levels.

For the period after 1945, due to the limited knowledge of local authorities, and because of the weather and natural conditions, most worshipping sites (90%) in Phú Thọ Province were destroyed or ran to ruin. The most serious destruction occurred in 1956–57, 1961 and 1975. Only since the 1990s have many of these worshipping sites been restored to serve the needs of local cultural and belief activities. Due to economic conditions, most of the restored worshipping sites are smaller in scale and simpler in architecture than their originals. However, about 20% of the sites in these villages/hamlets have been completely destroyed, for various objective and subjective reasons. Only since the time of *Đổi Mới* (Renovation) in Vietnam have rural communities had opportunities to improve their economy and enrich their culture by restoring traditional cultural practices. Having examined the real situation of the worshipping sites and taken into account community opinions, we see that most villages associated with the worship of the Hùng Kings in particular and cultural and belief activities in general now need higher-level policy and economic support to restore or upgrade the worshipping sites in order to meet the short and long-term needs of the communities.

1.2. Worshipping Altars

In practice, it can be seen that of 181 communal halls and 15 Buddhist temples (of which 43 communal halls and 8 Buddhist temples are dedicated to the Hùng Kings) the focus of the altar arrangement is the worshipping tablet and the incense bowls. At some worshipping sites, there is also an additional altar for all gods. In general, the worshipping altars of the Hùng Kings are made in the form of ancestral altars like those which stand in the houses of most Vietnamese families. Taking Nghĩa Lĩnh Mountain as the center of Hùng Kings worship, the farther worshipping sites are from this center, the simpler their arrangements; they are not as complicated as the worshipping sites built by feudal regimes at the end of the Post-Lê Dynasty or during the Nguyễn Dynasty.

1.3. Offerings

Offerings prepared for the rituals (rituals of opening the communal halls/temple gates, processions, rituals of closing the communal halls/temple gates) in most localities are quite similar to one another. They include *xôi* (cooked sticky rice), *oán* (cake from cooked sticky rice), fruits, flowers, wine, votive papers, salt, boiled chickens (ideally large, handsome roosters), raw pork (ideally from a black pig), *chưng* cake and *dày* cake (offered by people of Lâm Thao District and Việt Trì City). In addition, some villages (Đào Xá village in Thanh Thủy District, Bến Đá village in Cẩm Khê District) include carp in their offerings. In Trẹo and Vi villages (Lâm Thao District) and Hùng Lô village (Việt Trì City), people give whole pigs (ideally black pigs), usually already killed and cleaned, along with some of their bristles and blood, as offerings. Some villages/hamlets of Hạ Hòa, Đoan Hùng, and Yên Lập districts require that among the offerings there should be meat from a black buffalo.

It is stipulated in village conventions that all participants in the preparation of offerings – for example, in the selection of roosters, pigs, leaves for the cakes, etc. – should be carefully chosen. All the steps in making the cakes, killing the roosters or the pigs, etc. should also be taken very carefully. For offerings made from meat (black pigs, roosters, buffalos, etc.), strict rules apply

to all steps. For example, families chosen to raise the pigs should be happy, well-off, respected by other villagers and not in mourning; the pigs should be kept in open, clean pigsties; containers for their food should be clean and new (the families should buy new bowls and make new pigsties); their food should be clean and delicious. In some villages, two or three families are chosen to raise the animals. When the day of the festival draws near, the entire village will select the best of several animals for the offerings. When the pigs are killed, the blood should be red; if the blood is not bright red, it is considered bad luck. When the rooster is killed and cleaned, its skin should not be torn. The rooster must not be put into boiling water, but hung on a stick above the pot, and people must pour boiling water over it until it is cooked. In regard to fruits, in the past, villagers chose those without pips, and they could pick them only in the land where they had settled down and lived. They were not allowed to take fruits from other places. Villagers believe that if these unwritten rules were violated, people would have bad luck, their livestock would fall sick, their crops would fail, etc.

In addition to offerings common to all villages/hamlets worshipping the Hùng Kings, unique features of offerings prepared by certain villages may also be observed. For example, in the offerings prepared by Cố Tích village (Hy Cuong commune, Việt Trì City), three branches of young rice are laid on the offering tray together with cooked sticky rice and boiled rooster, and a wish for good weather and good crops is made. In the rituals of Vi and Treo villages of Hùng Sơn Town, Lâm Thao District, among the usual offerings there must be a votive black elephant and two horses (one pink and the other white). These animals are made of bamboo, covered with paper and life-size. A small bamboo stick is tied to a side of each of these animals to serve as a pot where incense sticks can be kept until the last day of the festival when they are burned. It is believed that these animals serve as means of transport for the Hùng Kings and the gods so that they can go to people facing difficulties such as strong winds,

flood, disease, etc. (See also Bùi Quang Thanh, “Offerings to Hùng Kings”. *Vietnam Academy of Social Sciences*, 6 (146) – 2011).

1.4. Selection of the Ritual Heads

In the past, the ritual head for each festival was also selected very carefully. In feudal times (before 1945), ritual heads were selected by local authorities. Later, this position usually came to be determined by village elders and representatives of village clans. A person selected to be a ritual head should meet the following criteria: male, over 50 years old, with sound knowledge of the ritual procedures, trusted and respected by his community, and not in the mourning period. When a person has been selected to be the ritual head, he should observe certain unwritten rules such as avoiding participation in funerals, avoiding hard work and avoiding sexual intercourse to keep his body clean. He must practice the ritual gestures regularly so that when the time comes he can perform them gracefully and in conformity with the ritual group. If he makes a mistake, he will be punished by his village. The ritual head from the year before is responsible for instructing him during his practice period. In addition, the person selected to be the ritual head should be able to afford the organization of the festival, from inviting different troupes (*chèo* plays, *ca trù* singing, and *xoan* singing, etc.) to inviting his relatives to the festival, from the day of opening to the day of closing.

For the ritual group (*đội té*) the criteria are less strict. Ritual group members must be middle-aged, respected by the community and not in the mourning period. The ritual head manages the operation of the ritual group. People who know the ritual procedures well (usually from the ritual group of the year before) also help coach the ritual group for a time.

1.5. The Traditional Festivals

According to the oral histories of elders in all 196 villages/hamlets, before 1945 villages held the festivals each year on differing scales, depending on economic and social conditions and specific village customs.

In the past, two types of festivals took place every year:

- The inter-canton festival (the festival jointly organized by several villages in a canton or jointly organized by villages in a customary friendship relationship, worshipping the same communal god);
- The festival held in each village/hamlet at a different time (in this case, the people of village divisions (*giáp*) played a vital role).

Most of the festivals took place in the first lunar month or in the eighth and ninth lunar months.

The organizer of the festivals: As stipulated by the feudal authorities, before 1945 the Committee of Mandarins at canton level directly organized and managed festivals in which the main worshipped figures had been recognized and given conferment by the court. In regard to village festivals, various *giáp* in the villages cooperated in organizing the festivals, with each *giáp* taking responsibility for specific tasks assigned by the Committee of Village Elders. Funds for festival organization came from two sources: proceeds from fields given to the temple (by local authority or by the court), and donations by men of different *giáp* participating in the festivals.

Festival procedure: Most focus-group interviews came to the conclusion that festival procedure in individual villages in particular and throughout Phú Thọ Province in general was very complicated and diverse. Currently there are no written texts (epitaphs, legends, village customary laws, etc.) in any villages/hamlets stipulating festival procedure. Today festivals are organized according to procedures passed down from earlier generations. However, certain procedural elements are common throughout the province. In most cases, the procession goes from the shrine to the communal hall or temple; or goes from the communal hall or temple around the village and returns to the starting point. The order of the procession groups is also consistent from village to village: The group of the dancing dragon comes first, then the group carrying the gods' flags, then the palanquin, eight musical instruments, two rows of eight treasures and weapons, the incense palanquin, the chair and tablet palanquin, the ritual group, and finally the villagers.

1.6. Belief activities and folk games

In almost all the sacred spaces of Hùng Kings worship, local communities organize various cultural activities in which unique symbols representing specific characteristics of habitation, aesthetic style, and perceptions of nature and society are displayed. These activities include:

- Belief activities associated with fertility rites, in which symbols of *linga* and *yoni* are worshipped and acts of sexual intercourse are mimicked in a game named *tùng rí*;
- Belief activities associated with wet-rice cultivation, in which water from the middle of a river is brought to the temple to serve as a worship object, and young rice plants are also placed on the altar;
- Belief activities in which the career and merits of the worshipped person are enacted: the gestures of the King when he taught people how to cultivate rice and hunt; the gestures of the Princess when she taught people how to raise silkworms and weave fabric.
- Belief activities associated with the explanation of certain phenomena in nature and society: why people howl to call/find each other at night when lost in the forest; how the King taught people to make blood pudding when killing pigs.
- Belief activities associated with unique inventions from the earliest days of the country's establishment: how the King taught people how to broil meat after a hunt, perform martial arts, use the bow and arrow, and establish villages close to one another so that they could help and protect one another.
- In most regions, especially in isolated villages, people perform similar prayer rituals, such as praying for wealth, for favorable weather, for peace, for a son, etc. in their worship of the Hùng Kings.

In addition to rituals and belief activities performed in the sacred space of the worship of Hùng Kings and other related characters, folk games associated with national memories and the community's perceptions of everyday life's realities and aesthetic ideals are played by participants of various ages. Some of

these folk games are popular and common to all villages (such as blind-man's-buff, tug of war, flag catching, swimming competition, and catching ducks in pond or river), and some are unique and specific to certain villages in Phú Thọ Province (such as pig encirclement, *trò trám*, a fertility game, *cuóp phết*, a game of competing to catch a ball, *tùng rí*, etc.).

2. Belief Practice and Festivals in Contemporary Society

From the time of the August Revolution of 1945 until the end of the 20th century, for different reasons and because of different historical circumstances, most of the places serving belief practices such as temples, communal halls and shrines were destroyed or badly damaged, and folk festivals were not organized. In most villages, people quietly prepared offerings and burnt incense to worship the Hùng Kings in particular and other related characters in general at home or in their family worshipping halls. Thus, serious damage was done to these communities' tangible and intangible culture. A great number of valuable cultural heritages have been lost, ruined or forgotten. Gaps in the passing on of traditional culture between generations have had negative impacts on Hùng Kings worshipping communities' social and cultural life.

From the late 1980s on, particularly from 1995 until today, in the many villages in 12 districts worshipping the Hùng Kings in Phú Thọ Province, 50% of sites have been restored (after 1990), 10% have been repaired, 20% are in danger of becoming ruins, and 20% have already become ruins.

Before 1945, most villages worshipping the Hùng Kings regularly organized traditional festivals at different levels. After nearly half a century of interruption, from the late 1980s on, these traditional festivals have been restored. The belief and its associated cultural organizations have been permitted to operate again. In villages, the elderly (50 years and older) have played an important role in restoring and directly participating in festivals. Funds for festival organization are mainly donated by local people.

2.1. Differences between Today's Festivals and Festivals in the Past

- The duration of festivals today is much shorter than in the past (now they mainly take place over one or two days).
- The processes of task assignment, budget management and organization of the festival are now discussed openly, and local people can share their opinions on all relevant matters.
- All people of villages/hamlets where there are festivals have equal opportunity to participate in the annual or main festival (in accordance with regulations prescribed by festival management boards or local authorities), from contributing human resources to receiving material and moral benefits from the festival.
- The festival is organized by the site management board which manages communal halls/ temples under the direct control of the local authority.
- Funds for festival organization are partly given by the local authority if possible. However, in most cases, they are donated by the community. Common temple land from which benefits may be saved for festival organization as they were under feudal society no longer exists.
- Because of issues of public security and changes in belief and other cultural practices, festivals now are not as boisterous as in the past. Ritual forms and offerings have also been simplified and the meanings of the worship objects have also been lost to some extent.
- The process of preparation of offerings has been made simpler; complicated details relating to selection and arrangement of offerings as practiced in the past are now foregone.
- Certain parts of the ritual ceremony which are too complicated or long have been removed or shortened.
- Belief activities with mysterious meanings and amulets are not practiced anymore. Further, certain cultural activities with fertility-related meanings have not been restored.
- All members of local communities participate in “luck food” feasts, and all are equal in festival activities.

- During the processes of preparation and organization of the festival, the community and the local authority coordinate closely with each other to ensure security and legal issues are dealt with following guidelines from the local authority.

2.2. Main Features of the Worship of Hùng Kings in Phú Thọ

- Most Hùng Kings worshipping villages perform rituals associated with different annual festivals: Lunar New Year, First Full Moon, the festival of ploughing, the festival of harvest, etc. Perhaps the most remarkable of these is the ritual praying for favorable weather, and good luck in business, life and health.

- Offerings are very important. They are carefully selected and include at least three things – a rooster, a black pig and fruits.

- To a certain extent, ancient elements associated with the worship of the Hùng Kings remain, expressing themselves in festival performances and folk games associated with ancient legends.

- The festival is diverse in form and sacred in content and belief practice, displaying people's profound awareness of their origins and their history of establishing and protecting the country.

- Roles played in the festival are strictly controlled, requiring actors to be strong both in body and in mind.

2.3. The System of Cultural Heritage Sites associated with Hùng Kings Worship:

- *Tangible cultural heritage in villages:* The inventory shows that most worshipping sites which are a hundred years old or older have been destroyed. The few which remain are in very bad condition. Most of the common land which in the past belonged to the worshipping sites has been encroached upon (for example in villages of Đoan Hùng, Hạ Hòa and Yên Lập districts). The surrounding facilities have also been destroyed, changed or used for other purposes, etc.

Many heritage sites have not received proper attention from cultural management boards. Some sites have been encroached upon or used for non-belief purposes. According to the statistics of the local authority, at present, in 46 villages/hamlets directly practicing the worship of Hùng Kings, 80% of the ponds associated with this belief have been either filled up or narrowed to serve different purposes. Many ponds, shrines and temples associated with heritage sites have disappeared: e.g. the place believed to be the drill ground during the time of the Hùng Kings in Tiên Kiên commune (Lâm Thao), Đặng communal hall in Xuân Viên commune (Yên Lập), Đanh communal hall in Chính Công commune, Tân Tiến communal hall in Vĩnh Chân commune (Hạ Hòa). Some sites which in the past were spacious worshipping sites have been destroyed, and currently there are no fund for their restoration (e.g. Cả communal hall in Hùng Sơn town, Lâm Thao district; the cluster of sites in Đanh hamlet, Chính Công commune, Hạ Hòa).

Of the sites that have been restored in the last decade by local communities, none can be compared with its original in terms of scale and architecture. In most of these new sites, the interior of the worshipping space is still simple and does not meet traditional requirements of worship.

- The system of intangible cultural heritage in villages/hamlets: So far, most of the villages/hamlets in Phú Thọ Province which have sites associated with Hùng Kings worship do not keep documents of legends, festival information, folk games or activities related to this belief. In some villages, elderly people try to keep records and translate the legends and parallel sentences which have been recorded at local heritage sites. However, this source of information has yet to be properly drawn on. At some sites, there are collections of books in Sino-Vietnamese which have not yet been translated into modern Vietnamese, so that a great deal of information about traditional culture is still unknown and inaccessible to younger generations of local people.

2.4. Passing on Heritage between Generations:

- Those with the best knowledge of the procedures and contents of festivals are the elderly people who have directly participated in past festivals and performances. The number of these people is small; however, some of them are now members of festival management boards and heritage site management boards in villages/hamlets.

- The largest group of people participating in the rituals is made up of middle-aged men, aged 50 and older. For certain festival activities, the largest group is made up of young people, aged from 15 to 25.

- In the inventory questionnaires, 100% of respondents confirmed that younger generations – children of families living in the villages – are enthusiastic and eager to participate in certain festival activities, but are not eager to carry out ritual practices. Interviews with children participating in the festival “Procession of the Kings to the village for Tết” (Hùng Sơn town) and “Meeting the Kings for the spring in villages” (Tiên Kiên commune) at the end of 2010 and beginning of 2011, indicated that all were proud to have been selected and eager to participate in the festivals without being paid, given that they are allowed to by their families and schools. However, because of modern social circumstances and time restrictions, not all young people actively look for information about their nation’s origins or the aspects of their culture preserved and performed in local festivals.

- Most of the legends, copies of the Kings’ family tree, epitaphs and other sources of information in Sino-Vietnamese which are kept in villages have not yet been translated or disseminated, nor have most of the parallel sentences and words inscribed on horizontal lacquered boards in communal halls, temples and Buddhist temples, or the many books in Sino-Vietnamese.

3. Issues Relating to the Preservation and Promotion of Heritage Values

3.1. The Situation and Positive Impact of the Heritage

- Most of the belief and cultural activities associated with the worship of Hùng Kings (under different names) in 12 districts/town/cities of Phú Thọ

Province have already received attention from local communities, and worshipping sites and festivals have been restored. However, economic difficulties together with other objective and subjective circumstances have meant that the number of restored sites is still small. Examples can be given in poor districts such as Hạ Hòa, Thanh Ba, Yên Lập, and Thanh Sơn. Also, because the belief practice was prohibited and therefore did not receive any attention from local authorities or local people for half a century, many sites have been encroached upon to differing degrees. Many of the objects used at rituals or for interior decoration are broken. Meanwhile, communities need ritual practice. In most localities, costs for the restoration of worshipping sites have been covered by communities. Examples can be given in Cảm Khê and Phù Ninh districts and Việt Trì City.

- Among villagers today, middle-aged people show the highest level of awareness of the necessity of heritage preservation, as evidenced by their contributions to preservation projects. If in the second half of the 20th century elderly people were the largest group practicing Hùng Kings worship, then since the 1990s more and more young people have been participating in worshipping activities, both male and female. Particularly in localities with many traditional festivals such as Cảm Khê, Lâm Thao, Thanh Thuỷ, and Phù Ninh districts and Việt Trì City, people of widely different groups and backgrounds participate in festivals.

- In the last ten years, several localities have restored festival activities worshipping the Hùng Kings (Đào Xá commune in Thanh Thuỷ district, Hùng Lô commune in Việt Trì City, Không Tước commune in Cảm Khê district, Vi and Treo villages in Hùng Sơn town and villages in Tiên Kiên commune, Lâm Thao district, etc.), thus helping younger generations understand and learn more about traditional values, their nation's history, and preservation of traditional values.

- The survey of villages where festivals worshipping Hùng Kings are held in particular and village festivals in general shows that local authorities and

cultural management boards at different levels (but especially at commune level) have directly participated in and taken responsibility for organizing, managing and monitoring all steps of the festivals, and that in this respect local people are satisfied with local authorities at commune and village level. This is also evidence of the consensus which has created sustainable conditions for the preservation of the festivals, bringing a positive influence upon the exploitation of the festivals' values and meanings.

- As a first step, the local authority has co-operated with the community in accordance with the principles of socialization in management in order to preserve and exploit the heritage site's values, and restore the heritage sites as required in each specific case, meeting the community's needs in belief practice. 90% of survey respondents agreed with the work done by the local authority during restoration and preservation of festivals associated with the worship of Hùng Kings.

3.2. Possible Risks for the Heritage Sites:

- 95% of survey discussion participants saw weaknesses and limitations in various aspects of the heritage preservation: namely, in collection of related information, and in historical recording of the worship and procedures of local traditional festivals. The number of people who know Sino-Vietnamese has decreased significantly; in some localities today, no one knows this language. Most of the knowledge of festival procedures, content, activities and performance (palanquin procession, folk games, etc.) has only been passed on orally. Some elderly people have been trying to record this kind of information. Mainly, however, they do it spontaneously and subjectively. The information recorded has not been discussed carefully and has not been disseminated widely in the community. This has led to the gradual loss of this source of intangible cultural heritage which was invented and practiced in the past and to loss of the unique local identity associated with it.

- 100% of discussion participants regarded the local authority's weakness at various levels in managing the processes of information collection, recording

and disseminating relevant information to members of the community as one of the causes of the loss of heritage site values.

- 90% of discussion participants believed that the local authority was not active enough or creative enough in widening its network and mobilizing resources in society for the preservation and exploitation of cultural heritage in the locality.

- 100% of discussion participants suggested that the local authority should improve its capacity in management so that the Law on Cultural Heritage could be implemented in practice and made to meet the needs of cultural heritage preservation in each village/hamlet.

- As stated by some representatives of village heritage management boards, one of the reasons that heritage sites had been neglected and their ecological-human environment negatively affected was that the people tasked with taking care of the sites (temple guards, ritual heads, members of the heritage management boards, etc.) were not paid for their service. Cultural management at various levels focuses largely on drawing up and disseminating administrative guidelines and organizing activities to disseminate government policies. Cultural management workers are not proactive in making long-term plans for the preservation and exploitation of cultural heritage values in the localities. Most of the cultural management staff working for the Department of Culture and Information at district level or commune/ward level are young people with limited knowledge of local traditional culture. Therefore, their management is not effective and cannot meet the community's needs in preservation and exploitation of cultural heritage.

- In practice, coordination between schools and the community in the preservation of cultural heritage in villages is weak. The relevant propaganda does not seem to be very effective. In the Year 6 Textbook on Linguistics and Culture, the section introducing legends and traditional festivals associated with the period of Hùng Kings and the nation's origin is quite short.

- In some places, the local authority and the community disagree on the values of their cultural heritage. For example, in Xuân Viên commune, Yên Lập district, the local authority currently is withholding approval of the restoration of worship places which had existed in the past but were destroyed in the 1970s, arguing that it does so to fight superstition. The community is willing to contribute money to restore these heritage sites which in the past were part of the grand procession in the commune's traditional festival. However, the local authority has not given its approval for the restoration, and so the people of Xuân Viên commune must practice their belief in the neighboring commune.

- Property violation and encroachment occurs at many sites of Hùng Kings worship, due to either bad land use management or bad cultural management, illegally or with the permission of the local authority. In addition, the local authority in some places also allows people to destroy heritage sites to use the land for other purposes.

- Most discussion participants suggested that the authorities at various levels should pay more attention to groups of successful local businessmen who wish to fund the restoration of their local cultural heritage.

*This report was written by Associate Professor, Dr. Bùi Quang Thành
Head of the Inventory group of the Worship of Hùng Kings*

**LIST OF VILLAGES
FOR HÙNG KINGS WORSHIP IN PHÚ THỌ PROVINCE**

No.	Place			
	Hamlet/Village/Residential quarter	Commune/Ward/Township	District	
1.	Thượng Tinh Xá Hamlet	Thanh Xá	THÀNH BA	
2.	Tinh Xá Hamlet			
3.	Lăng Village	Thái Ninh		
4.	Đông Thượng Hamlet	Đông Thành		
5.	Đối Đen Village	Đông Lĩnh		
6.	Thượng Hamlet	Khải Xuân		
7.	Lũng Village	Võ Lao		
8.	Chùa Village			
9.	Quán Dương Hamlet	Lương Lô		
10.	Quán Hamlet			
11.	Quán Lương Hamlet			
12.	Residential quarter 16 (Mạo Phố Hamlet)			
13.	Residential quarter 2	Quảng Nạp		
14.	Residential quarter 3			
15.	Residential quarter 4 (Ngoài Hamlet)			
16.	Võ Village (Đồng Lạn Hamlet)	Vũ Yên		
17.	Sáu Village (Hoàng Cương Hamlet)	Hoàng Cương		
18.	Giuồng Village	Mạn Lạn		
19.	Vàng Village	Yến Khê		
20.	Nghĩa Village			
21.	Ngăn Village			
22.	Tân Thân Hamlet	Yên Nội		
23.	Lem Village	Yên Luật	HẠ HÒA	
24.	Phương Trà Village	Liên Phương		

25.	Xuân Áng Village	Hậu Bồng	
26.	Đan Village (Residential quarter 1).	Đan Hòa	
27.	Vô Tranh Village	Võ Tranh	
28.	Cầu Xây Village	Âm Hạ	
29.	Phú Vĩnh Village	Băng Giã	
30.	Bến Village		
31.	Đanh Village	Chính Công	
32.	Trường Thiên Hamlet	Vĩnh Chân	
33.	Tân Tiến Hamlet		
34.	Tân Lập Hamlet	Minh Tiến	DOAN HÙNG
35.	Phú Nham Hamlet	Phú Thứ	
36.	Vĩnh Lại Hamlet	Hùng Quan	
37.	Kê Hamlet	Phúc Lai	
38.	Lê Hùng Hamlet	Sóc Đăng	
39.	Đình Cá Hamlet	Tiên Sơn	
40.	Đại Hộ Village	Đại Nghĩa	
41.	Đám Hamlet	Chí Đám	
42.	Ngọc Tân Hamlet	Ngọc Quan	
43.	Đồng Bích Village	Hùng Long	
44.	Đồng Kê Hamlet (Đồng Kê Village)	Đồng Cam	CẨM KHÊ
45.	Vực Cầu Hamlet	Tiên Lương	
46.	Mỹ Đức Hamlet		
47.	Quyết Tiến Hamlet –Sâu Village	Tuy Lộc	
48.	Vực Cầu Hamlet (Residential quarter 9)	Sông Thao	
49.	Đông Viên Village (Residential quarter 4)	Township	
50.	Gọ Village	Phùng Xá	
51.	Cầu Ngòi Village	Cấp Dẫn	
52.	Doài Village	Thanh Nga	
53.	Gò Làng Village (Residential quarter 4)	Sơn Tinh	

54.	Gò Village (Residential quarter 6 - 7)		
55.	Khồng Túoc Hamlet – Chùa Village (Residential quarter 6)	Phượng Vỹ	
56.	Trình Khúc Hamlet	Văn Khúc	
57.	Ô Đà Hamlet		
58.	Thạch Đê Village (Residential quarter 3)	Hiền Đà	
59.	Bến Đá Village (Residential quarter 5)	Chương Xá	
60.	Hamlet Quyết Tiến	Tuy Lộc	
61.	Đình Village (Residential quarter 7)	Đồng Luận	THANH THỦY
62.	Đào Xá Hamlet (Residential quarter 5)	Đào Xá	
63.	Phương Giao (Residential quarter 12-13)		
64.	Hạ Bì Trung	Xuân Lộc	
65.	Kim Đức Village (Residential quarter 6)	Kim Đức	VIỆT TRÌ city
66.	Kim Đái Hamlet (Residential quarter 3)		
67.	Thét Village (Residential quarter 8)		
68.	Lâu Thượng	Trung Vương ward	
69.	Hòa Bình 1 Hamlet (Residential quarter 7)	Bến Gót ward	
70.	Hòa Bình 2 Hamlet		
71.	Giải Village (Hồng Hải Village)	Minh Nông ward	
72.	Village Từ Mõ (Residential quarter 2)	Hùng Lô Commune	
73.	Phú Nang (Residential quarter 4)	Vân Phú ward	
74.	Vân Luông Hamlet (Residential quarter 7)		
75.	Lũng Village	Hy Cuong Commune	
76.	Cỗ Tích Village		
77.	Thuần Lương Hamlet	Sông Lô Commune	

78.	Vân Khê Hamlet – Thia communal house (Residential quarter 3)	Hà Lộc	PHÚ THỌ town
79.	Hạ Hamlet	Thanh Minh	
80.	Mạo Village (Residential quarter 2)		
81.	Thanh Lâu Hamlet (Residential quarter 8)		
82.	Treo Village (Residential quarter 7)	Hùng Sơn township	LÂM THAO
83.	Hậu Lộc Village (Residential quarter 2)		
84.	Phường Village (Residential quarter 16)		
85.	Vi Cường Hamlet (Residential quarter 3)		
86.	Huy Sơn Village (Residential quarter 14)		
87.	Vi Village (Đông communal house) – Residential quarter 3		
88.	Mở Village - Residential quarter 12 (Tập Lục communal house)	Tiên Kiên	
89.	Lum Village (Residential quarter 7)		
90.	Cá communal house (Residential quarter 3)		
91.	Đoàn Kết Village – Giã Village (Residential quarter 4)		
92.	Mua Village - Quan Mạc pagoda (Residential quarter 5)	Trung Giáp	PHÙ NINH
93.	Khuân Dậu		
94.	Đình Village		
95.	Nội Hamlet (Residential quarter 8)		
96.	Thanh Thúy	Bảo Thanh	YÊN LẬP
97.	Vái Đặng Hamlet (Residential quarter 2)	Xuân Viên	
98.	Giai Thượng	Thắng Sơn	THANH SƠN
99.	Chòi Village (Residential quarter 13)	Cự Thắng	
100.	Dẹ Hamlet (Residential quarter 2)	Văn Miếu	
101.	Ba Mỏ Township	Thanh Sơn	

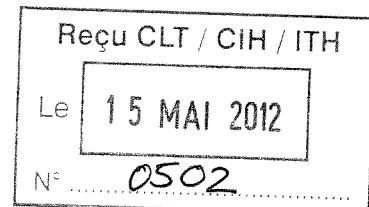
		Township	
102.	Chùa Village (Residential quarter 2)	Xuân Quang	TAM NÔNG
103.	Bình Lỗ Hamlet (Residential quarter 9)		
104.	Thanh Uyên Hamlet (Residential quarter 3)		
105.	Sơn Cương Hamlet (Residential quarter 1)		
106.	Hạ Nông Hamlet (Residential quarter 6)		
107.	Gò Dược Village (Residential quarter 2)		
108.	Gia Khảm Village (Residential quarter 6)		
109.	Hoàng Hanh Village (Residential quarter 7)		
Total	109 Hamlets/Villages/residential quarters	74 Communes/ Wards/townships	

LE CULTE DES ROIS HÙNG DANS LA PROVINCE DE PHÚ THỌ

réalisé par

**L'Institut de Recherche sur
la Culture et les Arts du Vietnam (VICAS)**

I. Les étapes du travail de l'inventaire

- Étape 1 : du 25 août au 30 septembre 2010
- Étapes 2 et 3 : du 5 octobre 2010 au 30 février 2011

II. Les objectifs de l'inventaire

- Mener des enquêtes et évaluer l'état des lieux du Culte des Rois Hùng dans la communauté des Viêt dans la province de Phú Thọ où ce culte est transmis.
- Collecter systématiquement toutes les informations fournies par la communauté afin d'évaluer l'état des lieux des espaces sacrés ainsi que des pratiques cultuelles – festives concernant directement les Rois Hùng; Étendre ensuite la collecte, la préservation, l'exploitation des valeurs culturelles du culte des Rois Hùng (ces activités sont déjà mises en place à différents niveaux depuis plusieurs années).
- Rassembler les données scientifiques selon les critères de l'UNESCO au service de l'établissement du dossier de candidature du "Culte des rois Hùng". Ce dernier va être soumis à l'examen en vue de son inscription à la Liste représentative du patrimoine culturel immatériel de l'humanité de l'UNESCO.

III. L'aire géographique couverte par l'inventaire

1. Les caractéristiques de l'aire géographique et du système de croyances et de fêtes liées au culte des Rois Hùng

- Le nombre de villages et hameaux concernés par le culte des Rois Hùng et celui d'autres grands personnages ayant vécu sous leur règne est remarquable. La croyance est pratiquée dans une large région comprenant le Nord-Est, le Sud-Ouest de la province de Phú Thọ (12/13 districts, agglomérations, villes – 74/275 communes/quartiers/bourgs, y compris 109 villages/hameaux/secteurs résidentiels); elle est particulièrement concentrée dans la ville de Việt Trì et au district de Lâm Thao.

- Dans l'espace cultuel de la plupart des villages appartenant aux 12 districts, agglomérations ou villes de la province de Phú Thọ, les personnages faisant l'objet d'un culte sont vénérés avec des personnages faisant l'objet d'autres croyances. Dans un premier temps, nous limitons l'inventaire au culte des Rois Hùng dans un premier temps; les autres personnages seront étudiés ultérieurement ainsi que les documents de référence pour identifier les aspects d'un même espace de croyance.

2. Les critères de sélection des villages pour l'inventaire

En consultant les *ngọc phả* "généalogies royales", *thần tích* "légendes des rois", *sắc phong* "édits royaux", certains *chúc văn* "textes d'adoration" disponibles dans les temples des Rois Hùng, des temples des communes du district de Lâm Thao, de la ville de Việt Trì, et les documents archivés à l'Institut de Recherche Hán-Nôm (dépendant de l'Institut des Sciences sociales du Vietnam), nous avons découvert des titres, des dénominations littéraires des Rois Hùng attribués par les dynasties vietnamiennes (datant essentiellement du XVe siècle). L'identification des villages, de hameaux ou de secteurs résidentiels urbains rendant le culte aux Rois Hùng est fondé sur les critères suivants:

- Premièrement, les lieux de culte inventoriés doivent vénérer des personnages qui portent le nom de Hùng Vương ou des noms des différents règnes des Rois Hùng.
- Deuxièmement, les personnages vénérés, pour des raisons d'interdiction ou autres, portent les dénominations littéraires telles que *Át Sơn Thánh Vương*, *Viễn Sơn Thánh Vương*, *Đột Ngột Cao Sơn và Cao Sơn Thánh Vương*.
- Troisièmement, les lieux de culte qui répondent à un des deux critères précités, mais dont il ne reste plus que des vestiges ou des ruines. Ils sont cependant importants pour déterminer les espaces culturels du culte des Rois Hùng.
- Les sites cultuels des personnages sous d'autres dénominations (*Đức Thánh Sa Lộc*, *Đại Vương Thượng đẳng thần*, *Hiển Lang Đại Vương*, *Hiển Công Đại Vương*, *Đông Hải Đại Vương*, ...) qui ont des activités cultuelles semblables à celles des Rois Hùng sont répertoriés pour un futur examen.

En général, les villages (hameaux ou secteurs résidentiels) inventoriés se trouvent dans la région semi-montagneuse, leur densité diminue en allant du Sud-Ouest (districts de Yên Lập, Thanh Sơn, Thanh Thủy, Tam Nông, Cẩm Khê) au Nord-Est (districts de Lâm Thao, thành phố Việt Trì, Phù Ninh, Thị xã Phú Thọ, Thanh Ba, Đoan Hùng, Hạ Hòa). Le système de basses collines se situe au milieu du delta et de la moyenne région, autour du Mont Nghĩa Lĩnh.

Historiquement, il y a des milliers d'années, ce lieu formait un centre de rassemblement humain, puis il devenu ainsi un espace historique, social et culturel, noyau du royaume antique de Văn Lang.

Les montagnes dans cette région semi-montagneuse sont orientées du Nord-Ouest au Sud-Est. C'est également l'orientation des 3 grands fleuves: Thao, Lô, Đà (rivière Noire) qui créent des bandes de terres très fertiles sur leurs bords. La communauté locale s'est développée en amont du delta. C'est pourquoi, toutes les activités de survie des habitants dans un tel espace géographique consiste essentiellement en la culture du riz, de plantes vivrières et en l'élevage. Les données archéologiques datant d'un demi-siècle environ nous indiquent qu'il existait des sites résidentiels, industriels, des tombes, etc. provenant des cultures archéologiques de Phùng Nguyên, Đồng Đậu, Gò Mun et Đồng Sơn.

Sous l'angle géo-culturel, les populations des ethnies Việt–Mường existent depuis longtemps. Cette communauté pratique le polythéisme dont le culte du dieu de la montagne, des ancêtres, du génie tutélaire et le bouddhisme sont les croyances les plus importantes.

Toujours en remontant l'histoire, cette région densément peuplée se trouvait dans la zone d'interférence culturelle de Văn Lang et Âu Lạc, un croisement entre la culture du delta avec celle du Nord – Ouest et d'une partie du Nord du Vietnam. Elle a traversé un long processus de formation et a témoigné de beaucoup d'événements historiques importants durant ses milliers d'années d'existence, concernant les Việt mais également d'autres groupes ethniques.

IV. Les méthodes de réalisation d'inventaire

Les méthodes utilisées en vue de la collecte des informations consistent en questionnaires, entretiens, notes des discussions de groupes, interrogations sur

la mémoire et statistiques. Le travail s'est déroulé dans le respect du consensus de la communauté sur le mode de présentation du patrimoine culturel créé et nourri dans l'histoire par la communauté elle-même. Il s'agit d'ailleurs d'appliquer les méthodes de recherche interdisciplinaires (épigraphie, archéologie, philologie archives, muséologie,...) en matière d'analyse, de comparaison de données visant à définir l'objet de l'enquête et de l'inventaire.

V. Les difficultés

- Dans le processus de développement de l'histoire sociale, on connaît beaucoup de changements : géographie naturelle, différentes étapes de l'organisation administrative, changements de toponymes. Bien des pratiques relatives aux croyances et aux fêtes se sont perdues, essentiellement celles avant 1945. D'une part, la culture moderne tend à estomper la tradition. D'autre part, les pratiques culturelles anciennes ont été interrompues par la guerre et les conditions historiques et sociales.

- En réalisant des enquêtes sur le terrain, nous avons remarqué que plusieurs sites concernés par le culte des Rois Hùng (maisons communales, temples, pagodes, pagodons) ont été détruits ou se trouvent dans un état de dégradation avancé. Un grand nombre de lieux de culte reconstruits par les villageois ont été déplacés, et leur architecture modernisé. Ils n'attirent donc plus la population au point de vue spirituel.

- Dans la plupart des villages inventoriés, les gestionnaires culturels et les responsables au niveau de la commune sont jeunes, ils manquent de connaissances sur la culture traditionnelle, ne répondant pas ainsi aux besoins de la gestion culturelle et ne pouvant pas aider les communautés locales à collecter, à rechercher et à préserver les patrimoines locaux. Par conséquence, une grande quantité de sites de grande valeur qui ont subi des dégradations ont besoin d'être restaurés mais aucun rapport n'a été fait aux autorités compétentes afin de pouvoir bénéficier d'un budget pour la restauration, ni ouvert à des sources de finances du secteur privé.

- Depuis 1996, la majorité des hameaux ou villages ont été transformés en secteurs résidentiels urbains, numérotés (secteur 1, secteur 2, secteur 3, ...). Cette nouvelle division administrative a fait perdre les toponymes anciens. Les dénominations étaient imprégnées, par nature, depuis des millénaires, de l'esprit

culturel de la communauté, attachées aux caractères (de qui ? aux caractéristiques de la communauté ?), à l'origine, ainsi qu'aux autres valeurs culturelles des habitants. En outre, certains villages et hameaux ont divisés en nombreux secteurs résidentiels du fait de leurs surfaces et populations importantes. En effet, seuls les habitants des secteurs qui ont des sites cultuels ont conscience, à différents niveaux, des personnages de culte dans leur localité. Dans les autres secteurs, les habitants risquent d'être éloignés de ces patrimoines.

- En fait, dans beaucoup de villages, des sites liés étroitement au culte des Rois Hùng ont été détruits il y a plusieurs dizaines d'années (les causes en sont nombreuses et diverses). Certains espaces destinés auparavant au culte ont été occupés par l'autorité de commune ou par des organismes privés. La restauration, dans ces lieux, des activités cultuelles anciennes est difficile, voire impossible. Il en résulte des dommages importants, culturellement parlant.

- Les pratiques du culte des Rois Hùng représente, depuis toujours, des activités culturelles provenant d'une période antique transmises par les légendes. Tous les personnages concernés par cette période ancienne ont été vénérés et introduits au culte par les habitants après des milliers d'années de changements culturels (vraiment ?). C'est pourquoi, au sein d'un même espace de culte, les appellations des personnages centraux du culte sont parfois difficiles à identifier. En réalité, les altérations pour différentes raisons, ainsi que les mutations des personnages de culte (entre les Rois Hùng et les autres personnages liés aux règnes des Rois Hùng) sont difficiles à distinguer dans plusieurs villages.

- Étant donné le temps limité pour réaliser l'inventaire et du manque de cadres qualifiés, la collection et l'exploitation des documents auprès de la communauté reste limité. Ces faiblesses influent plus ou moins sur le résultat de l'inventaire et de la recherche, notamment sur l'évaluation des expressions de la particularité des patrimoines et du système de langues anciennes attachés aux fêtes traditionnelles en particulier et aux pratiques culturelles de la communauté en général.

VI. Les atouts

- Pendant le travail d'inventaire, les autorités et l'équipe de gestionnaires culturels de la commune, du district et de chefs d'hameaux viennent régulièrement en aide des cadres du VICAS pour répondre aux exigences de l'inventaire. De plus, des chefs d'hameau, secrétaires de cellule du Parti communiste, cadres culturels

participent eux-même à organiser les groupes de discussion aux habitants, à résoudre de leurs propres grés tous les problèmes surgis dans les discussions de groupes afin de fournir les informations utiles à des cadres chargés de l'inventaire.

- Tous les habitants (surtout les anciens, les membres des Comités rituels) sont enthousiastes à fournir des informations, sous toutes les formes. Ils se mettent d'accord sur la préservation, l'exploitation et la transmission des activités culturelles et festives liées aux rois Hùng dans leurs localités. Plusieurs personnes âgées ont prêté des documents précieux collectés, rédigés ou traduit par eux mêmes, ce qui constituent des références utiles pour les questionnaires.

- Grâce à l'aide dévouée des membres dans le Comité de gestion du Site historique des temples des Rois Hùng et de l'association des anciens, les discussions de groupes ont pu être organisées afin de satisfaire aux besoins de l'inventaire.

VII. Les résultats

Les documents et les informations fournies par les représentants de la communauté locale et les questionnaires constituent des sources documentaires très riches, dont des informations neuves et cohérentes sur des activités culturelles et pratiques festives liées aux rois Hùng dans l'histoire jusqu'à nos jours.

Une première identification des sites historiques et culturels est avancée concerne les 12 districts, agglomérations et villes (Cẩm Khê, Đoan Hùng, Hạ Hòa, Lâm Thao, Phù Ninh, Tam Nông, Thanh Ba, Thanh Sơn, Thanh Thủy, Yên Lập, Thị xã Phú Thọ và Thành phố Việt Trì), qui comprennent 109 villages, hameaux ou secteurs résidentiels parmi lesquels 46 villages et hameaux (dans les 29 communes, quartiers, agglomérations) concernent directement les activités festives de localité dans celles du culte des rois Hùng. Les noms des temples (selon la volonté des villageois) sont les dénominations des rois Hùng, ou celui d'un des 18 dynasties des rois Hùng. La quantité des villages/hameaux pratiquant le culte et les activités en la matière dans les fêtes se trouve nombreusement au district de Lâm Thao et à la ville de Việt Trì. L'existence des fêtes du culte des rois Hùng à quelques villages/hameaux du district de Cẩm Khê (village de Khổng Tước par exemple), Lâm Thao (les deux villages de Treo, Vi), Việt Trì (village de Hùng Lô) accompagnant des vestiges d'objets concrets (étangs, champ de manoeuvres des rois Hùng, les lieux où les rois s'arrêtent à visiter les habitants, où ils accueillissent

le Nouvel an (lunaire) avec leur population, où ces ancêtres fondateurs apprennent à leur peuple à cultiver le riz,...). S'y ajoutant, il existe un grand nombre des lieux anciens dans lesquels on découvert des informations importantes qui contribuent appréciablement aux recherches sur les cultures et les coutumes des Viêts – Mường antiques. À côté de ces sites cultuelles, il compte 139 vestiges aux 52 communes (76 villages/hameaux/secteurs résidentiels) des 12 districts et il y a d'ores et déjà des lieux de culte nommés Cao Sơn Thành Vương, Đôt Ngôt Cao Sơn, Ất Sơn Thành Vương, Viễn Sơn Thành Vương.

VIII. Les résultats du travail d'inventaire

Les données recueillies par l'enquête comprennent davantage de contenus, elles sont peut être divisées en 2 types principales: les données quantitatives (collectées par la méthode quantitative à savoir les interviews sur questionnaire, statistiques ...) et les données qualitatives (rassemblées par la méthode rétrospective, anthropologique ...).

Ces informations reflètent : a/ Les activités cultuelles et festives liées au culte des rois Hùng dans le passé; b/ Les activités cultuelles et festives attachées aux rois Hùng en contexte contemporain; c/ Les particularités marquantes de la pratique de culte aux rois Hùng; d/ L'état de lieu de la culture matérielle ayant rapport aux activités cultuelles et aux pratiques festives; e/ Les questions posées sur la préservation, l'exploitation des valeurs culturelles dans les activités cultuelles et festives concernant aux rois Hùng en particulier et aux personnages sous le règne des rois Hùng en général.

1. Les activités cultuelles, festives dans le passé

1.1. Les activités cultuelles

À l'origine, les installations au service des activités cultuelles dans les villages, hameaux sont établies par la communauté depuis plusieurs centaines d'années sous les formes: maisons communales, temples, pagodes, pagodons dont le nombre des maisons communales représente 90%. Basant sur la statistique des sites du culte, il est clair que la communauté à la province de Phú Tho possède une quantité considérable des installations en la matière. Il compte actuellement 43 maisons communales, 6 temples et 2 pagodes dans les 46 villages/hameaux disponibles ces sites avec les dénominations des rois Hùng. Pour les 76 villages/hameaux où se trouvent les 99 maisons communales, 15 temples, 7

pagodons, 11 petits temples et 7 pagodes, il existe les sites cultuels avec les noms des personnages de culte à savoir Cao Sơn Minh Vương, Đôt Ngôt Cao Sơn, Ất Sơn Thánh Vương, Viễn Sơn Thánh Vương

Selon les documents laissées par les personnes âgées, avant 1945, les établissements au service de culte des rois Hùng en particulier, les autres personnages de culte en général dans la province de Phú Thọ sont formés en passant les 2 étapes. Avant le Xè siècle, la plupart des lieux de culte (maisons communales, temples, pagodons) est presque construite en bambou, en espèces de bambou, ou est en fait les maisons sur les pilotis chez quelques régions en évitant les bêtes féroces. Depuis la dynastie de Lý, surtout sous la dynastie des Lê (au XVè siècle), avec la permission de l'autorité au rang du canton et de la cours, l'autorité de la province de Phú Thọ (ainsi que la quasi-totalité des localités dans le pays entier) encourage les habitants à construire les lieux de culte (en terme de l'architecture, même de la disposition intérieure) de manière monumental, imposant et à rétablir les fêtes d'ordre animées, solennelles, sacrées.

En faisant attention aux vestiges à travers des décrets, édits royaux, le pouvoir féodal permet également part aux villages de restaurer, réparer ou améliorer des établissements au service de la croyance spirituelle. Il la considère comme un outil invisible qui fait partie de l'institution et du mécanisme de gouvernement des autorités à différents niveaux.

Après la Révolution d'août 1945, faute de compétence professionnelle de quelques responsables, ainsi qu'à cause des impacts du temps, de la climat naturel, une grande majorité (soit 90%) de lieux de culte (maisons communales, temples, pagodes, ...) de la province de Phú Thọ est détruite ou tombée en ruine. Les sites sont démolis les plus graves pendant les années 1956-1957, 1961 et 1975. Depuis le début des années 90 du XXè, bien des localités ont accès à la base juridique et à des installations ayant pour mission de restaurer, réparer les lieux de culte servant aux activités cultuelles dans chaque localité La plupart des lieux restaurés accuse des tailles plus petites et des architectures rudimentaires en raison de contexte économique un peu modeste. Parmis les villages disponibles des sites cultuels dédié s aux Rois Hùng, il reste 20% des sites sont en ruines par de différentes causes soit subjectives, soit objectives. Autrement dit, depuis que le Vietnam passe à la période de "Doi Moi" (Renouveau), les populations ont l'occasion de porter l'économie, la culture à une nouvelle hauteur dont le relancement, la restauration

des activités bien appréciées d’ordre culturel traditionnel de la nation. En évaluant la situation des vestiges et recevant les commentaires du public. La majorité des villages disponibles des lieux et des activités de culte des rois Hùng en particulier, des pratiques culturelles en général, exigent un soutien en ce qui concerne la préconisation et la finance visant à restaurer, réparer et améliorer les lieux de culte ayant pour mission de répondre complètement aux besoins sur les activités culturelles de la communauté maintenant et plus tard.

1.2. Les autels

Dans les 181 maisons communales, 15 temples (dont 43 maisons communales, 8 temples sont nommés les lieux de culte des rois Hùng), la disposition des temples/autels des rois Hùng et des personnages concernés consiste en le siège de la tablette du personnage central du culte et le bol d’encens. Dans certains sites, il existe également un bol d’encens pour les esprits. En général, l’autel des Rois Hùng est souvent établi sur le modèle des autels des ancêtres tels qu’ils se présentent dans la plupart des familles de la communauté des Viêt. Si on considère que le mont Nghĩa Linh est l’épicentre de cette croyance, plus les sites sont éloignés, plus leurs autels sont simples comparé à celui du centre, investi par les différentes dynasties de la fin des Lê jusqu’ à celle des Nguyễn.

1.3. Les offrandes

En général, les offrandes rituelles se ressemblent sur les différentes sites (l’ouverture de la maison communale/du temple, la procession, la fermeture du site) et comprennent: du riz gluant/gâteaux *oản* (à base de riz gluant), des fruits et fleurs, de l’alcool de riz, du papier votif, du riz, du sel, du poulet bouilli (obligatoirement de la viande d’un beau jeune coq), du porc cru (obligatoirement de la viande de cochons noirs), les gâteaux de riz *bánh chưng* et *bánh dày* (essentiellement offerts par les habitants des villages du district de Lâm Thao et de la ville de Việt Trì).

Certains villages (Đào Xá du district de Thanh Thủy, Bến Đá du district de Cẩm Khê) préparent des carpes. Exceptionnellement, les villages de Treo, de Vi (Lâm Thao), de Hùng Lô (Việt Trì) offrent des cochons tués, bien nettoyés avec une poignée de poils et un bol ou la totalité du sang obtenu par l’égorgement du cochon. D’autres villages dans les district de Hạ Hòa, de Đoan Hùng et de Yên Lập préparent toujours de la viande de buffle noir.

En spécial, conformément aux règles strictes des villages, il faut bien préparer: le sacrifice des poulets, des cochons ou la fabrication des gateaux (du riz, des feuilles pour fabriquer des gateaux de riz). Les familles qui fournissent ces produits sont aussi soigneusement sélectionnées par ceux qui sont chargés de cette préparation. À l'égard des offrandes animales (cochons noirs, poulet, buffle, ...), il y a des règles strictes pour la plupart des villages: la famille choisie à élever l'animal de culte doit être solidaire, vertueuse, respectée par la communauté et surtout ne pas être en dueil; la place destinée à l'élever se trouve en haut, se montre propre; les conteneants connaissent un nouvel état (les bols, bacs, abris sont tout à fait nouveaux); les aliments pour ces animaux nécessitent de bon qualité. En plus, certains villages choisissent deux ou trois familles à élever ensemble un animal, avant la fête, les habitants les examinent et choisissent lequel est le meilleur, le plus grand, le plus fort au service de culte. Quand on tue un cochon, il faut que son sang soit en rouge éclatant (évitant le sang en noir). À propos de poulet, il est interdit de déchirer son peau, de le plonger complètement dans l'eau bouillie (obligatoirement le pendre au bâtonnet au dessus de l'ouverture de marmite et verser de l'eau bouillie sur le poulet jusqu'à la cuisson, ...). Quant aux offrandes en fruits, les villageois choisissaient auparavant les 5 genres de fruits sans graines (si non, c'est philistin) et il faut les chercher sur leurs terrains, pas sur d'autres régions! Si l'on ne respecte pas ces règles, les habitants supposent que l'élevage, la culture rencontrent des difficultés, que les gens attraperont des maladies.

À côté des offrandes populaires au service de culte des rois Hùng, on remarque également des offrandes très originales. Le village de Cồ Tích (de la commune de Hy Cương, ville de Việt Trì) ajoute toujours trois bottes de jeunes plantes de riz sur les plateaux de riz gluants, de poulet bouilli, de riz, ... en priant pour un climat propice, de bonnes récoltes et la prospérité. Dans les villages de Vi et Treo (bourg de Hùng Sơn, district de Lâm Thao), en dehors des offrandes ordinaires, les habitants offrent aux Rois Hùng un éléphant noir équipé de sièges et deux chevaux (l'un de couleur rose et l'autre de couleur blanche) réalisés à base de bambou tressé et de papier en taille réelle. Ces animaux portent chacun un morceau de tronc de bambou pour planter des baguettes d'encens jusqu'à ce que ces animaux soit brûlés à la fin de la fête. Les villageois croient que par ces deux chevaux, les rois et génies peuvent faire un voyage d'agrément, venir en aide au

peuple. (réf: Bui Quang Thanh - Offrandes d'encens aux Rois Hùng; l'Académie des Sciences sociales du Vietnam, 6 (146) – 2011).

1.4. Le choix de la personne préposée aux cérémonies

Auparavant, le choix du chef des cérémoniants ainsi que le gardien du site cultuel observaient des règles strictes. Avant 1945, cette sélection revenait à l'assemblée des notables et des autorités villageoises. Ensuite, le chef des personnes préposées aux cérémonies a été désigné par l'assemblée des anciens et des chefs de clans du village. Celui-ci doit répondre obligatoirement aux critères suivants: être âgé de plus de 50 ans, connaître les modalités du rite, être vertueux, avoir une famille solidaire, être respecté par la communauté et, surtout, ne pas être en deuil. Avant les fêtes, il doit respecter des règles très strictes bien que non écrites: ne pas assister aux funérailles, ne pas travailler dur pour rester en forme, ne pas faire l'amour pour garder la pureté. Il doit s'entraîner aux gestes cérémoniels, en synchronie avec les autres personnes chargées des cérémonies. Il serait puni par le village s'il commettait une erreur. En général, la personne choisie doit aussi faire partie d'une famille aisée car elle participe activement aux fêtes: elle entretient des troupes de théâtre, un orchestre de huit instruments traditionnels, des groupes de chanteurs (ca trù "chants de courtisanes", hát xoan "chants du printemps", etc.); elle reçoit des proches et des amis de la famille tout au long des fêtes.

Quant aux personnes chargées des cérémonies, les critères de sélection sont un peu moins stricts. Ce sont surtout des personnes âgées de plus de 50 ans, vertueuses, et qui surtout ne doivent pas être en deuil. L'entraînement du groupe chargé des cérémonies est assuré par son chef et par des anciens qui ont une bonne connaissance du rituel.

1.5. Les activités festives traditionnelles

D'après les témoignages recueillis auprès des personnes âgées dans 210 villages, les fêtes locales d'avant 1945 ont été organisées annuellement à différents niveaux entre les villages en fonction de leurs conditions matérielles et de la tradition coutumière.

Il existait deux genres de fêtes pratiquées de façon permanente dans le passé:

- Les fêtes au niveau du canton (avec la participation de quelques villages du

canton ou les villages jumelés pratiquant un même génie tutélaire);

- Les fêtes propres à chaque village à différents moments. La plupart se déroule au premier mois, au milieu du huitième ou neuvième mois lunaire.

Concernant l'organisation et la gestion de la fête, conformément aux règles de l'autorité féodale, avant la Révolution d'août en 1945, le conseil au niveau du canton organise et dirige les fêtes dans lesquelles les personnages du culte sont nommés par les ordonnances et édits royaux. Quant à la fête des village particuliers, les giáp (division d'un village regroupant des clans familiaux) préparent ensemble activités festives définies par le Comité des anciens. Le budget pour les activités festives provient de deux sources: le revenu provenant de công điền, công thô "champs public" attribué au temple pour sa maintenance et la contribution des hommes participant à la pratique festive.

Quant au processus de la fête, les informations concernant l'inventaire tirées des discussions permettent de donner un jugement : le déroulement d'une fête dans les villages dédiés aux Rois Hùng à la province de Phú Thọ d'autrefois est varié et compliqué. La plupart des villages n'ont plus actuellement de document écrit (comme des inscriptions stellaires, des histoires du génie ou des conventions villageoises...) qui note les phasers du déroulement de la fête. La pratique festive est basée sur la mémoire et les connaissances transmises par les générations antérieures. Il existe des points communs conformément aux règles (non écrites) lors de la célébration des cérémonies et de la procession dans la fête . En général, l'itinéraire de la procession passe du pagodon (ou du petit temple) à la maison communale ou au temple; ensuite de la maison communale ou du temple, on va fait le tour du village et retourne finalement au point de départ. La procession est bien ordonnée: Groupe de danse rituelle, groupe de drapeaux, tambours, groupe de palanquins, groupe de musiciens jouant les huits instruments, deux groupes de huit trésors et huit armes, palanquin du dragon (*rúóc lô nhang*), groupe de trônes et de tablettes, personnes chargées de cérémonies et viennent en fin les habitants.

1.6. Les activités cultuelles accompagnées les jeux traditionnels

Outre l'exécution des rites dédiés aux Rois Hùng et les cérémonies d'hommages dans les fêtes, les habitants dans les sites dédiés aux Rois Hùng organisent d'autres activités culturelles manifestant l'originalité de la croyance, les

particularités des métiers, les sens esthétiques et leurs connaissances sur la nature, la société. On peut noter quelques thèmes des activités principales par le biais des formes de performances traditionnelles suivantes:

- Les activités de croyance attachant aux cérémonies de fertilité: utiliser les organes génitaux stylisés comme les offrandes, exécuter les gestes d'accouplement entre les femmes et les hommes à travers la danse de *Tùng rí*.

- Les activités de croyance concernant aux idées et souhaits provenants de la culture du riz: l'eau (dans la rivière) et les bottes de jeunes plantes de riz servant à rendre le culte.

- Les activités croyance dans la reproduction des œuvres du personnage de culte: imiter les actions quand les Rois Hùng ont appris à leur peuple à cultiver, à chasser; quand la princess a appris aux populations à élever des vers à soie et à tisser.

- Les activités de croyance en ce qui concerne l'explication certains phénomènes naturels et sociaux exceptionnels: les cris en se perdant les uns et les autres pendant la nuit dans la forêt, les Rois ont appris à leur peuple à faire tiết canh lợn “plat à base du sang cru du cochon”.

- Les activités de croyance consistent en des créations originales de la période initiale de construction et de défense nationale; les Rois ont appris à leur peuple à griller de la viande après la chasse, à combattre, à tirer à l'arc, à établir les villages pour se rassembler et se protéger mutuellement.

- La plupart des villages, notamment les villages lointains, organisent la cérémonie de *cầu đảo* (offrir des sacrifices aux divinités pour implorer la pluie en cas de sécheresse) afin de vouer un culte aux Rois Hùng.

À côté des activités de performance à caractère rituelle, de la croyance culturelle dans l'espace sacré de culte des Rois Hùng et des personnages concernés, les jeux populaires partagés les gens de tous âges lient étroitement aux mémoires traditionnels et expriment la perception de la vie présente ainsi que la pensée idéale esthétique de la communauté.

Il compte deux types de jeux traditionnels: l'un est populaire, similaire entre les villages (par exemple: colin-maillard, lutte à la corde, capture du drapeau, compétition de nation,...) et l'autre est symbolique, originale provenant des villages dans la province de Phú Thọ (par exemple: parquer les cochons, jeux symbolisant la fécondité de *trám*, de *phết* de danse de *tùng rí*...)

2. Les pratiques cultuelles et festives dans la société contemporaine

Depuis la Révolution d'aout 1945 jusqu'aux dernières décennies du XXe siècle, par de nombreux facteurs et des circonstances historiques différentes, la majorité des vestiges matériels au service des activités cultuelles sont corrompues; toute une série de fêtes populaires dans les villages marquent le pas. Les habitants préparent les repas copieux, brûlent des bâtonnets d'encens aux rois Hùng en particulier et aux autres personnages de culte en général (les génies, les personnages historiques) de façon simple chez eux ou dans la maison de culte des ancêtres des familles.

Cet état de lieu provoque des lourdes pertes en matière de culture matérielle et immatérielle à la communauté. Une série de patrimoines précieux des ancêtres est perdue et ravagée. Donc, la transmission culturelle entre les générations est presque discontinue. Cette faiblesse entraîne des grands impacts sur la vie culturelle et sociale dont la pratique du culte des Rois Hùng à la province de Phú Thọ.

De la fin des années 1980, surtout depuis 1995, dans les villages rendant le culte des Rois Hùng aux 12 districts, il compte environ 50% des sites sont restaurés (après 1990), 10% sont réparés, 20% sont en dégradation et risquent d'être ruinés et 20% deviennent complètement des ruines ou se sont déformés.

Quant à la pratique festive: avant 1945, la quasi-totalité des villages rendant le culte des Rois Hùng organisait les fêtes traditionnelles aux différents niveaux. Après près d'un demi-siècle d'intermittence, depuis à la fin des années 1980 du XXe siècle, les fêtes traditionnelles sont restaurées et les sites cultuels sont remises sur les rails. À plusieurs villages, les personnes âgées (plus de 50 ans) sont les pivots dans le processus de rétablissement des activités festives et y participent directement dans leur région. La finance destinée à ces événements consiste en les contributions des habitants.

2.1. Les différences entre les fêtes d'aujourd'hui et celles d'autrefois

- La durée des fêtes présente est beaucoup plus courte que celle des fêtes traditionnelles (déroulement environ 1 ou 2 jours)
- Le processus de discussion; la répartition des tâches; les recettes, dépenses et la pratique festive sont lancés à discuter de manière égale, démocratique et publique.

- Les habitants des villages organisant les fêtes peuvent participer également aux fêtes chaque année ou à l'occasion des fêtes principales (selon les règles du Comité d'organisation des fêtes ou de l'administration locale). Ils peuvent contribuer leurs efforts et profitent des intérêts matériels et spirituels recueillis dans les fêtes.

- Le Comité de gestion est responsable de diriger et gérer des sites culturels maisons communales, temples, pagodes, sous la direction directe des autorités à niveau de commune, de district.

- Les frais au service des fêtes sont financés par l'autorité (en cas de condition favorable) en collaboration avec la contribution de tout peuple (essentiellement), il ne reste plus d'intérêts et de terrains communaux comme la société féodale d'autrefois.

En misant l'accent sur la sécurité et le bien-être, les fêtes actuelles sont moins d'animaition, les étapes de cérémonies de culte sont réduites, les offrandes ne sont pas variées et leurs sens sont diminués relativement.

- La préparation, la disposition des offrandes sont plus commodes, plus simples.

- Quelques formes compliquées de cérémonies sont déjà enlevées

- Un grand nombre d'activités cultuelles au sens mystique, talismanique est éliminé. Certaines formes d'activités culturelles en terme de fertilité ne sont plus restaurées.

- Toute la communauté est recue les bénéfices dans l'espace culturel des fêtes.

Dans le processus de préparation et d'organisation des fêtes, il existe la collaboration stricte entre la communauté avec l'administration locale, supportée activement par l'autorité à propos de la sécurité, de la législation et de la gestion d'organisation.

2.2 Les particularités des activités cultuelles des Rois Hùng à la province de Phú Tho

- La plupart des villages/hameaux réalisent les cérémonies concernant celles de l'année (le Nouvel An lunaire, la première pleine lune, la fête de descente dans les champs pour le repiquage du riz, la fête de nouvel riz, ...)

- Les offrandes sont accentuées pour toutes les cérémonies. Elles sont choisies sérieusement, il est obligatoire d'avoir 3 genres: beau jeune coq, cochon noir et fruits.

- La fête traditionnelle attache aux activités culturelles des Rois Hùng dans une mesure définie qui permet de garder les caractéristiques culturelles, les éléments de la culture antique, exprimés à travers la représentation des symboles et l'organisation des jeux traditionnels liés au culte ancien.

- Cette fête manifeste la diversité des formes, le sacré dans le contenu des cérémonies et de la pratique festive, démontre la perception aigüe sur l'origine de construction et de défense nationale.

- Les rôles présentés dans la fête qui montrent en général les disciplines sévères des connaissances spirituelles, exigent le consensus en terme de l'esprit, même de connaissance et de santé, relevant du déroulement de fête.

2.3. Le système des patrimoines culturels liés au culte des Rois Hùng

- Les patrimoines culturels matériels dans les villages: l'inventaire montre que la plupart des sites cultuels vieux des centaines d'années est détruite ou en ruine (avec une petite quantité). La surface du terrain appartenant aux sites cultuels a été occupée plus ou moins (notamment dans les villages/hameaux du district de Đoan Hùng, Hạ Hòa, Yên Lập).

Les paysages des sites sont presque dévastés ou dominés. L'environnement écologique aux lignes de frontière connaissent des grands impacts négatifs par les activités quotidiennes des habitants.

Selon la statistique locale, dans les 46 villages/hameaux participant directement aux activités culturelles aux lieux nommés les sites dédiés aux Rois Hùng, 80% des étangs, lacs ont été nivelés ou rétrécis au service des objectifs différents selon les besoins contemporains.

Il ne reste plus un grand nombre d'étangs, damers, petits temples, pagodons liant aux traces des sites anciens. Par exemple: ... quelques sites étant auparavant le lieu de culte vaste et confortable, sont maintenant détruits et il y manque de finance visant à les restaurer (maison communale de Cả, bourg de Hùng Sơn, Lâm Thao; groupe de sites du village de Đanh, commune de Chính Công, Hạ Hòa, ...)

Les sites réparés par la communauté au cours de dizaine d'années ne sont pas en état de lieu comme dans le passé. L'intérieur des lieux de culte représente rudimentaire, ne répond pas au besoin d'amélioration de manière traditionnelle.

Les patrimoines culturels immatériels: jusqu'à présent, la quasi-totalité des villages/hameaux à la province de Phú Thọ concernant au culte des Rois Hùng ne possède plus des œuvres, publications, notes sur les légendes, fêtes, jeux traditionnels qui reflètent ou lient étroitement aux activités en la matière. Dans certains villages, quelques vieillards notent, traduisent par eux-même les histoires du génie, les sentences parallèles à partir des sites cultuels locales, la majorité est cependant loin de présenter, d'exploiter. Il reste des livres en chinois qui ne sont pas encore traduits dans quelques sites. C'est la raison que pas mal de valeurs à propos de la culture traditionnelle laissent à désirer envers les jeunes générations.

2.4. La transmission des patrimoines de génération en génération

- Les vieillards tiennent toutes les façons, tous les programmes cérémoniaux car ils ont participé directement à exécuter les activités cérémoniales pendant longtemps. Il compte peu de personnes connaissant les rites, certaines sont d'ores et déjà les membres du Comité rituel et du Comité de gestion des sites dans les villages/hameaux.

- Les personnes d'âge moyen (plus de 50 ans) sont la force majeure participant aux activités cultuelles. S'y ajoutant, il y a également des jeunes âgées de 15 à 25 ans.

À travers les inventaires, 100% participants à la discussion donnent l'affirmation que les jeunes générations dans les familles prennent intérêt avec enthousiasme à mettre en pratique des rites. Après avoir interviewé par hasard, les adolescents qui prennent part à la fête de l'Invitation des Rois à la Célébration du Nouvel An (bourg de Hùng Sơn) et à la fête d'Invitation des Rois à l'accueil du printemps (commune de Tiên Kiên) à la fin de 2010 – au début de 2011, sont non seulement tout à fait fiers d'être choisis à jouer les rôles, mais aussi prêtent à contribuer leurs efforts à servir les fêtes en dépit de ne pas recevoir aucune rémunération, pourvu qu'ils reçoivent l'autorisation de leurs familles et écoles. Toutefois, vue de la circonstance sociale contemporaine et du calendrier scolaire, ces jeunes ne cherchent pas à comprendre l'origine de la nation et les cultures traditionnelles restaurées dans les rites et les fêtes locales.

- Des histoires du génies, des textes des stèles et des livres en chinois – en écriture démotique sino-vietnamien dans les villages/hameaux ne sont pas exploités, traduits afin de les répandre au public. La plupart des sentences parallèles, les caractères sur le panneau laqué horizontal dans les maisons communales, temples, pagodes et dizaines livres en chinois n'est pas traduit pour sensibiliser les gens.

3. Des questions posées dans le processus de préservation et d'exploitation des valeurs du patrimoine.

3.1. L'état de lieu et les effets positifs du patrimoine

- Des activités de croyance concernant au culte des Rois Hùng (sous de nombreux noms différents) dans les 12 districts/bourgs/villes à la province de Phú Thọ ont recu toute l'attention de la communauté locale sur la préservation en faveur du matériel (des établissements de culte), même de l'esprit.

En raison de la faiblesse économique et des facteurs subjectifs, objectifs différents, peu de sites dans plusieurs districts sont restaurés, réparés ou refaits sur l'ancien terrain, notamment dans des districts à savoir Hạ Hòa, Thanh Ba, Yên Lập, Thanh Sơn où la vie économique connaît bien des difficultés.

D'autre part, à cause d'intermittence et d'attention insuffisante de l'autorité locale et des habitants pendant près de la moitié d'un siècle, une grande quantité de sites est occupée aux différents niveaux. Beaucoup d'objets au service de la célébration des cérémonies, de la disposition intérieure dans les lieux de culte antiques sont détruits ou avachis tandis que les besoins en ce qui concerne la croyance – l'esprit de la communauté sont en hausse. Pour la plupart des villages, la restauration des lieux de culte se base sur les contributions et efforts des habitants. Les districts de Cẩm Khê, Phù Ninh et la ville de Việt Trì sont les exemples représentatifs.

- Dans les villages/hameaux/secteurs résidentiels, les personnes âgées sont les pionniers dans le processus de préservation et de maintien du culte des Rois Hùng, en contribuant leurs efforts et les ressources matérielles. Si les participants aux activités de culte des Rois Hùng au cours de la seconde moitié du XXè siècle comprennent principalement des vieillards, il apparaît aussi des jeunes depuis la fin du XXè siècle.

Pourtant, les hommes, même les femmes à tout âge prennent part par leurs présences dans les activités festives. En spécial, dans les localités ayant beaucoup de fêtes traditionnelles (les districts/bourgs: Cẩm Khê, Lâm Thao, Việt Trì, Thanh Thủy, Phù Ninh), les personnes de tous les âges, professions et différentes postes de travail,

Pendant ces dizaine d'années, quelques villages ont procédé à rétablir les activités festives coordonnant avec les activités de culte des Rois Hùng (Đào Xá de Thanh Thủy, Hùng Lô de Việt Trì, Khổng Tước de Cẩm Khê, les villages de Vi, Treo, bourg de Hùng Sơn et les villages appartenant à la commune de Tiên Kiên de Lâm Thao).

Sous les niveaux et formes différents, cette réalité permet aux générations, notamment aux jeunes d'aiguiser leurs consciences sur les valeurs culturelles traditionnelles dans les premiers jours de construction nationale. Ce fait a d'une part entraîné des influences positives sur la relation éducative entre l'école et la société dans le contexte contemporain, sensibilise d'autre part les gens à protéger les sites historico-culturels traditionnels au local.

Après avoir mené des enquêtes dans les localités pratiquant des activités festives liées aux activités du culte des Rois Hùng en particulier, aux celles de fêtes villageoises en général dans quelques districts, villes de Phú Thọ, il est visible que l'autorité et les mécanismes de gestion culturelle à tous les niveaux, surtout à la commune chargent de l'organisation, de la gestion, de la surveillance, du contrôle tous les étapes du processus de préparation des ressources humaines et matérielles, de la pratique et de l'exécution festive. Collectant des questionnaires des groupes re présentant à la communauté, on peut trouver que les habitants satisfont à la gestion des responsables à niveau de commune et de village. Les bases du consensus sont donc exprimées au sens positif visant à maintenir les fêtes de manière durable et à rendre effectif au processus d'exploitation des valeurs et significations des fêtes. Ce pour construire à fonds la vie culturelle maintenant et plus tard.

- Tout d'abord, les autorités au niveau de commune coordonnent étroitement avec la communauté selon la devise: la socialisation dans la gestion, la préservation et l'exploitattion des valeurs des sites; le financement aux établissements, à la restauration, réparation et amélioration des lieux, selon les niveaux différents, répondant au besoin sur la croyance de la communa té dans les lieux disponibles

les patrimoines culturels. La statistique fait savoir que 90% des idées de la communauté se voir approuver les premiers pas de l'autorité locale dans le processus de restauration, préservation des sites et d'organisation des fêtes attachant au culte des Rois Hùng de nos jours.

3.2. Quelques inquiétudes avancées

- Selon les enquêtes, 95% des représentants à la communauté aux villages/hameaux/zones résidentiels participant à la discussion reconnaissent ensemble la faiblesse dans le processus de collecte, note sur l'histoire des sites de croyance, ainsi que sur le déroulement des fêtes traditionnelles (le nombre des gens connaissent les caractères chinoise – l'écriture démotique sino-vietnamien reduit de plus en plus, voire il reste personne pour quelques localités)

En général, les formes, les contenus des activités rituelles et des activités de croyance traditionnelles (procession des palanquins, jeux populaires, ...) sont presque transmis, pratiqués par voie orale. Certains vieux les ont noté de manière volontière, subjective, ils n'ont pas les avancer, publier à la communauté pour que cette dernière puisse échanger et partager ses idées. Il en résulte la perte petite à petite des sources culturelles immatérielles précieuses qui sont créées, pratiquées dans le passé. Cet état de lieu met la vie cultuelle d'aujourd'hui à la monotonie et fait perdre son identité originale par nature.

Après avoir discuté, 100% des personnes avancent des faiblesses des autorités à tous niveaux en terme de contribution à la collecte, à la note, à la publication et distribution destinées aux membres dans la communauté des patrimoines culturels immatériels concernant à la culture traditionnelle locale en général et des activités de croyance attachant au culte des Rois Hùng en particulier.

- 90% des discuteurs constatent que les autorités à tous niveaux manquent de flexibilité et de créativité portant sur l'élargissement des relations, sur l'encouragement des organisations non gouvernementales et des différents secteurs sociaux de préserver, d'exploiter et de promouvoir les patrimoines culturels locaux. C'est pourquoi, la faiblesse en profession dans le processus de socialisation au service de préservation des patrimoines culturels diminue l'attraction des patrimoines et entrave la transmission des patrimoines entre les générations. Pas mal de sites attendent d'être restaurés ou réparés.

- Selon 100% des opinions, l'autorité doit mettre en oeuvre de façon pressante sa gestion, son contrôle pour que la Loi sur le patrimoine culturel soit appliquée efficacement à la pratique, répondant aux aspirations en ce qui concerne la protection des sites cultuels, des espaces culturelles, des patrimoines culturels matériels dans les villages.

- Basant sur les opinions des représentants des Comités de gestion des sites dans les villages/hameaux, le fait que l'État et les autorités à tous niveaux ne bien traitent pas encore (en matière de rémunération) envers les gardiens des sites cultuels (les chefs des personnes préposées, les membres dans le Comité de gestion, ...) entraîne la dégradation des sites cultuels et les impacts négatifs sur l'environnement écologique et humain. Les responsables des établissements culturels mettent seulement l'accent sur les textes administratifs, sur les activités de propagation des lignes politiques. Ils ne sont pas vraiment actifs, dynamiques, ne s'intéressent pas à fond aux localités. De plus, ils ne donnent pas de plans d'action immédiates et à long terme.

Quant aux responsables sur la gestion et la recherche de la profession culturelle (Bureau de culture et d'information du district, de l'agglomération), la majorité des cadres est jeune, manque de connaissances d'ordre culturel traditionnel, s'y ajoutant, elle ne fait pas des efforts à se perfectionner, à approfondir ses savoirs, ceux qui l'entraînent à participer à la gestion de culture locale, voire ces personnes accusent des connaissances aberrantes en terme de spécialité ainsi que de besoins de la vie culturelle.

- En réalité, le lien entre l'école de tous niveaux avec la préservation, la propagation de la valeur des patrimoines culturels dans les villages/ hameaux n'est pas encore resserré. La propagation, l'éducation demeurent faibles qui n'ont pas fait de grands mouvements dans la communauté. Actuellement, dans les manuels scolaires visant à apprendre aux élèves à tous les niveaux, leurs contenus n'abordent pas beaucoup les légendes traditionnels, les fêtes populaires sur les dynasties des Rois Hùng et sur l'origine nationale (notamment dans le programme de littérature des classes de 6è).

- Dans quelques villages, il reste d'ore et déjà la contradiction à propos des opinions, même de l'évaluation des valeurs des patrimoines culturels traditionnels entre l'autorité de la commune avec la communauté locale. À la commune de Xuân Viên, par exemple, du district de Yên Lập, l'autorité a préconisé de ne pas permettre de restaurer les lieux de culte détruits depuis 1975 (en luttant contre la superstition).

En tant que les grands lieux de célébration dans les fêtes traditionnelles locales d'auparavant, les sites cultuels tels que maison communale de Đặng, pagode, pagodon liés au culte des Rois Hùng aux 3 villages dans la commune sont incendiés et détruits. Bien que la communauté veule apporter sa contribution financière pour les restaurer, cependant, l'autorité ne le favorise pas. Les villageois de Xuân Viên doivent alors participer aux activités rituelles dans la commune voisine pour satisfaire leurs besoins en la matière.

Puis que la gestion des terrains et des sites dédiés aux Rois Hùng se montre faible, fragile, un grand nombre de sites est occupé (par la propre volonté ou par l'autorisation de l'administration). En plus, les pouvoirs de certaines localités autorisent à démolir ces lieux pour la construction des offices ou pour d'autres buts.

- La plupart des habitants demande aux autorités de tous niveaux de plus s'intéresser aux hommes d'affaires qui sont de nature les villageois, ont fait belle carrière par les activités commerciales. Ces personnes veulent en fait investir à restaurer, améliorer les sites cultuels locaux.

Professeur agrégé, Docteur Bùi Quang Thanh
Chef du groupe d'inventorisation
Le culte des Rois Hùng

**LISTE DES VILLAGES
RENDEZ LE CULTE AUX ROIS HÙNG DANS LA PROVINCE DE PHÚ THỌ**

No.	Lieu	Commune/ Bourg/ Agglomération	District	
	Hameau/Village/ Quartier résidentiel	THANH BA		
1.	Hameau de Thượng Tinh Xá			
2.	Hameau de Tinh Xá			
3.	Village de Lăng	Thái Ninh		
4.	Hameau de Đông Thượng	Đông Thành		
5.	Village de Đồi Đen	Đông Lĩnh		
6.	Hameau de Thượng	Khải Xuân		
7.	Village de Lũng	Võ Lao		
8.	Village de Chùa			
9.	Hameau de Quán Dương	Lương Lỗ		
10.	Hameau de Quán			
11.	Hameau de Quán Lương			
12.	Quarter Résidentiel 16 (Hameau de Mạo Phố)			
13.	Quarter Résidentiel 2	Quảng Nạp		
14.	Quarter Résidentiel 3			
15.	Quarter Résidentiel 4 (Hameau de Ngoài)			
16.	Village de Võ (Hameau de Đồng Lạn)	Vũ Yên	HẠ HÒA	
17.	Village de Sáu (Hameau de Hoàng Cương)	Hoàng Cương		
18.	Village de Giuồng	Mạn Lạn		
19.	Village de Vàng	Yễn Khê		
20.	Village de Nghĩa			
21.	Village de Ngăn	Đại An		
22.	Hameau de Tân Thân	Yên Nội		
23.	Village de Lem	Yên Luật		
24.	Village de Phương Trà	Liên Phương		
25.	Village de Xuân Áng	Hậu Bảng		
26.	Village de Đan (Quarter Résidentiel 1).	Đan Hòa		

27.	Village de Vô Tranh	Võ Tranh	
28.	Village de Cầu Xây	Âm Hạ	
29.	Village de Phú Vĩnh	Bằng Giã	
30.	Village de Bên		
31.	Village de Đanh	Chính Công	
32.	Hameau de Trường Thiên	Vĩnh Chân	
33.	Hameau de Tân Tiến		
34.	Hameau de Tân Lập	Minh Tiến	ĐOAN HÙNG
35.	Hameau de Phú Nham	Phú Thủ	
36.	Hameau de Vĩnh Lại	Hùng Quan	
37.	Hameau de Kê	Phúc Lai	
38.	Hameau de Lê Hùng	Sóc Đăng	
39.	Hameau de Đinh Cả	Tiên Sơn	
40.	Village de Đại Hộ	Đại Nghĩa	
41.	Hameau de Đám	Chí Đám	
42.	Hameau de Ngọc Tân	Ngọc Quan	
43.	Village de Đồng Bích	Hùng Long	
44.	Hameau de Đồng Kê (Village de Đồng Kê)	Đồng Cam	CẨM KHÊ
45.	Hameau de Vực Câu	Tiên Lương	
46.	Hameau de Mỹ Đức		
47.	Hameau de Quyết Tiến–Sâu Village	Tuy Lộc	
48.	Hameau de Vực Cầu (Quarter Résidentiel 9)	Bourg de Sông	
49.	Đông Viên Village (Quarter Résidentiel 4)	Thao	
50.	Village de Gọ	Phùng Xá	
51.	Village de Cầu Ngòi	Cấp Dẫn	
52.	Village de Đoài	Thanh Nga	
53.	Village de Gò Làng (Quarter Résidentiel 4)	Sơn Tình	
54.	Village de Gò (Quarter Résidentiel 6 - 7)		
55.	Hameau de Khổng Tước– Village de Chùa (Quarter Résidentiel 6)	Phượng Vỹ	
56.	Hameau de Trình Khúc	Văn Khúc	

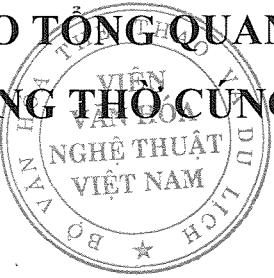
57.	Hameau de Ô Đà		
58.	Village de Thạch Đê (Quarter Résidentiel 3)	Hiền Đà	
59.	Village de Bến Đá (Quarter Résidentiel 5)	Chương Xá	
60.	Hameau de Quyết Tiên	Tuy Lộc	
61.	Village de Đinh (Quarter Résidentiel 7)	Đồng Luận	THÀNH THỦY
62.	Hameau de Đào Xá (Quarter Résidentiel 5)	Đào Xá	
63.	Phương Giao (Quarter Résidentiel 12-13)		
64.	Hạ Bì Trung	Xuân Lộc	
65.	Village de Kim Đức (Quarter Résidentiel 6)	Kim Đức	Ville de VIỆT TRÌ
66.	Hameau de Kim Đái (Quarter Résidentiel 3)		
67.	Village de Thét (Quarter Résidentiel 8)		
68.	Lâu Thượng	Agglomération Trung Vương	
69.	Hameau de Hòa Bình 1 (Quarter Résidentiel 7)	Agglomération	BÉN GÓT
70.	Hameau de Hòa Bình 2	Bén Gót	
71.	Giải Village (Village de Hồng Hải)	Agglomération Minh Nông	
72.	Village de Từ Mõ (Quarter Résidentiel 2)	Commune de Hùng Lô	
73.	Phú Nang (Quarter Résidentiel 4)	Agglomération	de VÂN PHÚ
74.	Hameau de Vân Luông (Quarter Résidentiel 7)	de Vân Phú	
75.	Village de Lũng	Commune de	HY CƯƠNG
76.	Village de Cỗ Tích	Hy Cương	
77.	Hameau de Thuần Lương	Commune de Sông Lô	
78.	Hameau de Vân Khê –maison communale de Thia (Quarter Résidentiel 3)	Hà Lộc	Ville de PHÚ THỌ
79.	Hameau de Hạ	Thanh Minh	
80.	Village de Mạo (Quarter Résidentiel 2)		
81.	Hameau de Thanh Lâu (Quarter Résidentiel 8)		
82.	Village Treo (Quarter Résidentiel 7)		LÂM

83.	Village de Hậu Lộc (Quarter Résidentiel 2)	Bourg de Hùng Sơn	THAO
84.	Village de Phường (Quarter Résidentiel 16)		
85.	Hameau de Vi Cương (Quarter Résidentiel 3)		
86.	Village de Huy Sơn (Quarter Résidentiel 14)		
87.	Village de Vi (maison communale de Đông) – Quarter Résidentiel 3		
88.	Village de Mở - Quarter Résidentiel 12 (Tập Lực communal house)	Tiên Kiên	
89.	Village de Lum (Quarter Résidentiel 7)		
90.	Cả communal house (Quarter Résidentiel 3)		
91.	Village de Đoàn Kết– Village de Giã (Quarter Résidentiel 4)		
92.	Village de Mua – pagode de Quan Mạc (Quarter Résidentiel 5)		
93.	Khuân Dậu	Trung Giáp	PHÙ NINH
94.	Village de Đinh	Phú Nham	
95.	Hameau de Nội (Quarter Résidentiel 8)	Hạ Giáp	
96.	Thanh Thủy	Bảo Thanh	
97.	Hameau de Vái Đặng (Quarter Résidentiel 2)	Xuân Viên	YÊN LẬP
98.	Giai Thượng	Thắng Sơn	
99.	Village de Chòi (Quarter Résidentiel 13)	Cự Thắng	
100.	Hameau de Dẹ (Quarter Résidentiel 2)	Văn Miếu	
101.	Bourg de Ba Mở	Bourg de Thanh Sơn	THANH SƠN
102.	Village Chùa (Quarter Résidentiel 2)	Xuân Quang	
103.	Hameau de Bình Lỗ (Quarter Résidentiel 9)		
104.	Hameau de Thanh Uyên (Quarter Résidentiel 3)	Thanh Uyên	
105.	Hameau de Sơn Cương (Quarter Résidentiel 1)	Hồng Đà	TAM NÔNG
106.	Hameau de Hạ Nông (Quarter Résidentiel 6)		
107.	Village de Gò Được (Quarter Résidentiel 2)	Dị Nậu	

108.	Village de Gia Khǎm (Quarter Résidentiel 6)		
109.	Village de Hoàng Hanh (Quarter Résidentiel 7)		
Total	109 Hameaux/Villages/Quartiers résidentiels	74 Communes/ Bourg/ Agglomération	

BÁO CÁO TỔNG QUAN VỀ KIỂM KÊ KHOA HỌC TÍN NGƯỠNG THỜ CÚNG HÙNG VƯƠNG Ở PHÚ THỌ

Reçu CLT / CIH / ITH
Le 15 MAI 2012
N° 0502

Viện Văn hóa Nghệ thuật Việt Nam

I. Thời gian thực hiện công tác kiểm kê khoa học

- + Giai đoạn 1 - từ 25 tháng 8 đến 30 tháng 9 năm 2010.
- + Giai đoạn 2 và 3 - từ 5 tháng 10 năm 2010 đến 30 tháng 2 năm 2011.

II. Mục đích của đợt kiểm kê khoa học

- Khảo sát và đánh giá thực trạng của tín ngưỡng thờ Hùng Vương tại các địa vực cư trú của cộng đồng người Việt trong phạm vi tỉnh Phú Thọ, nơi lưu truyền hình thức thờ phụng Hùng Vương.
  - Bước đầu, tập hợp một cách có hệ thống những dữ liệu cụ thể do cộng đồng cung cấp, để đánh giá thực trạng hiện tồn của cơ sở vật chất cũng như sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng - lễ hội liên quan trực tiếp đến Hùng Vương; từ đó, có kế hoạch tiếp tục triển khai hoạt động sưu tầm, bảo tồn, khai thác giá trị di sản văn hóa tín ngưỡng thờ Hùng Vương (như đã tiến hành ở những cấp độ và mức độ khác nhau từ nhiều năm trước đây).
- Thu thập cứ liệu khoa học theo tiêu chí UNESCO đặt ra để phục vụ công tác xây dựng hồ sơ, trình UNESCO công nhận “Tín ngưỡng thờ cúng Hùng Vương” là Di sản văn hóa phi vật thể đại diện của nhân loại.

III. Về địa bàn kiểm kê khoa học

1. Đặc trưng của địa bàn cư trú và hệ thống sinh hoạt tín ngưỡng - lễ hội gắn với nghi lễ thờ phụng Hùng Vương:

- Hệ thống các làng/thôn có liên quan đến việc phụng thờ và tham dự lễ hội gắn với tín ngưỡng thờ các nhân vật thời đại Hùng Vương trong quá khứ là rất lớn, trải dài - rộng trên một phạm vi không gian bao trùm gần khắp địa bàn phía đông - bắc và tây - nam của tỉnh Phú Thọ (12/13 huyện, thị, thành phố - 74/275 xã/phường/thị trấn với 109 làng/thôn/khu dân cư); đặc biệt tập trung ở 2 vùng

trung tâm là các xã/phường/thị trấn thuộc thành phố Việt Trì và huyện Lâm Thao.

- Trong không gian văn hóa tín ngưỡng tại hầu hết các làng thuộc 12 huyện, thị, thành phố của tỉnh Phú Thọ, nhân vật được phụng thờ tại từng di tích, được phối thờ với các nhân vật khác. Chúng tôi xác định đối tượng kiêm kê bước đầu chủ yếu dừng lại, đi sâu vào việc thờ phụng Hùng Vương; các nhân vật khác sẽ được xem xét như cứ liệu tham khảo để nhận diện quy mô trong cùng một không gian tín ngưỡng.

2. Việc lựa chọn các làng để tiến hành kiểm kê, tập trung chủ yếu vào một số vấn đề sau

Căn cứ vào các bản Ngọc phả, Thần tích, Sắc phong, một số bản chúc văn hiện đang lưu giữ tại khu vực đền Hùng, các điện thờ tại các xã/ thuộc huyện Lâm Thao, thành phố Việt Trì,... cùng tài liệu Hán Nôm lưu trữ tại Viện nghiên cứu Hán Nôm (Viện Khoa học Xã hội Việt Nam) trong đó có ghi các tước hiệu, mỹ tự của Hùng Vương được các triều đình phong kiến phong tặng (chủ yếu hiện còn từ thế kỷ XV trở về sau), việc xác định các làng/thôn/khu có sinh hoạt tín ngưỡng thờ Hùng Vương được đặt ra theo một số tiêu chí:

- Một là, đây trước hết phải là nơi đã và đang hiện tồn di tích thờ phụng đối tượng được nêu đích danh là Hùng Vương hoặc tên các đời Hùng Vương;
- Hai là, tại những nơi thờ phụng Hùng Vương, nhưng lại được dân gian truyền gọi (theo thói quen ngắn gọn hoặc vì lý do kiêng kỵ,...) bằng các *mỹ tự* hoặc *hiệu danh* như: Ất Sơn Thánh Vương, Viễn Sơn Thánh Vương, Đột Ngột Cao Sơn và Cao Sơn Thánh Vương;
- Ba là, những nơi thờ phụng đảm bảo một trong hai tiêu chí trên, nhưng chỉ tồn tại trong quá khứ (năm 1945 trở về trước), hiện không còn di tích hoặc đã/đang thành phế tích, vẫn được nêu ra để xem xét, phục vụ việc xác định không gian văn hóa tín ngưỡng thờ Hùng Vương từ trước đến nay.
- Những địa phương có di tích tín ngưỡng gắn với các danh xưng khác (Đức Thánh Sa Lộc, Đại Vương Thượng đẳng thần, Hiển Lang Đại Vương,

Hiển Công Đại Vương, Đông Hải Đại Vương,...), xét về bản chất, có biểu hiện của việc thờ cúng Hùng Vương, được xếp vào diện tồn nghi, khảo cứu sau này.

Nhìn chung, các làng/thôn/khu dân cư được kiểm kê lần này đều nằm trong khu vực có điều kiện tự nhiên tương tác giữa vùng bán sơn địa, mật độ các dãy núi thưa dần từ hướng tây - nam (thuộc phạm vi các huyện Yên Lập, Thanh Sơn, Thanh Thủy, Tam Nông, Cảm Khê) đến hướng đông - bắc (các vùng thuộc huyện Lâm Thao, thành phố Việt Trì, Phù Ninh, Thị xã Phú Thọ, Thanh Ba, Đoan Hùng, Hạ Hòa), để rồi chỉ còn hệ thống đồi núi thấp nhô lên giữa vùng đồng bằng trung du, quanh khu vực Nghĩa Lĩnh. Nhìn về lịch sử cội nguồn, cách ngày nay nhiều nghìn năm, nơi đây đã trở thành một vị trí đặc biệt, có vị thế trung tâm cả về chặng đường khởi nghiệp của cộng đồng dân cư, lấn địa bàn lịch sử xã hội - văn hóa, hình thành nên trung tâm của nhà nước Văn Lang do Hùng Vương lập nên. Điều dễ nhận diện qua thực địa là, hướng liên kết theo mạch kiến tạo của đồi núi từ tây - bắc đến đông - nam trên mặt bằng bán sơn địa này cũng chính là hướng vận động của 3 dòng chủ lưu lớn: sông Thao, sông Lô, sông Đà, góp phần hợp lực tạo ra những dải đất ven màu mỡ, thành nơi tụ cư và lập cư cho cộng đồng cư dân bản địa, đồng thời cũng dồn tạo ra/hình thành nên vùng đồng bằng châu thổ phía hạ nguồn. Chính vì vậy, mọi hoạt động sinh tồn của cư dân trong phạm vi không gian địa lý này về căn bản, qua thời gian vẫn chỉ là nông nghiệp lúa nước, chăn nuôi và trồng trọt. Các cứ liệu khảo cổ học trong vòng trên dưới nửa thế kỷ qua đã cho thấy, trong phạm vi không gian địa lý này, hiện tồn những di chỉ cư trú, di chỉ công xưởng, di chỉ mộ táng,... của các nền văn hóa khảo cổ học: Phùng Nguyên - Đồng Đậu - Gò Mun - Đồng Sơn.

Nhìn từ góc độ địa - văn hóa, dân cư của các tộc người Việt - Mường có nguồn gốc hình thành từ lâu đời. Tín ngưỡng của cộng đồng này là tín ngưỡng đa thần, trong đó tín ngưỡng thờ thần núi, thờ tổ tiên, thờ thành hoàng và Phật giáo rất đậm nét. Nhìn về nguồn gốc lịch sử, vùng đất này nằm trong địa bàn quần cư và giao thoa văn hóa Văn Lang - Âu Lạc cửa ngõ giao lưu giữa vùng đồng bằng với các vùng văn hóa Tây Bắc và một phần Việt Bắc. Các thế hệ dân cư có quan hệ gắn bó mật thiết với nhau về lịch sử, chính trị, kinh tế - văn hóa

xã hội. Do vùng đất này trải qua quá trình hình thành lâu dài và lưu giữ nhiều sự kiện lịch sử quan trọng gắn với nhiều nghìn năm cư trú, dựng nước và giữ nước của người Việt cổ, bên cạnh các tộc người khác.

IV. Phương pháp thực hiện

Phương pháp được sử dụng để thu thập thông tin gồm phỏng vấn bảng hỏi, phỏng vấn sâu, ghi chép thông qua thảo luận nhóm, hồi cố lịch sử, thống kê và theo quan điểm tôn trọng tiếng nói của cộng đồng trong việc đồng thuận với nội dung giới thiệu về di sản văn hóa do chính cộng đồng sáng tạo và bảo tồn trong lịch sử. Kết hợp sử dụng phương pháp nghiên cứu liên ngành (thư tịch học, khảo cổ học, văn bản học, bảo tàng học,...) trong việc phân tích, đối chiếu, so sánh các nguồn tư liệu để xác định đối tượng khảo sát, kiểm kê.

V. Một số khó khăn

- Trên bước đường phát triển của lịch sử xã hội và những biến đổi của cơ tầng địa lý tự nhiên, của nhiều giai đoạn tổ chức hành chính khác nhau, nhiều địa danh đã bị biến đổi, nhiều địa danh cũ đã bị thay thế bằng thứ ngôn ngữ hiện đại, người am hiểu không còn, thế hệ trẻ không được tiếp nhận một cách hệ thống và bền vững từ những hình thức trao truyền bằng văn bản học, nhiều cương vực hành chính đã biến cải, thay đổi hoặc mở rộng (cả về địa vực cư trú lẫn tên gọi hành chính), nhiều tập tục sinh hoạt tín ngưỡng và thực hành lễ hội bị mai một so với thời kỳ cách đây vài chục năm (đặc biệt là so với năm 1945 trở về trước), bên cạnh sự lấn át của văn hóa đương đại đối với văn hóa cổ truyền. Sự tiếp nối sinh hoạt văn hóa truyền thống giữa các thế hệ bị ngắt quãng do chiến tranh và điều kiện lịch sử - xã hội.

- Trong quá trình tiến hành điều tra trực tiếp tại các địa phương, chúng tôi nhận thấy, rất nhiều di tích gắn với tín ngưỡng phụng thờ Hùng Vương (đình, đền, chùa, miếu) đã bị phá hủy hoặc đang xuống cấp nghiêm trọng. Không ít các di tích thờ tự được người dân khi phục dựng đã chuyển sang tại vị trí hoàn toàn mới, hiện đại hóa trong kiến trúc và do vậy, không còn/không có sức hút về mặt tâm linh với cộng đồng.

- Tại hầu khắp các địa phương được kiểm kê, đội ngũ cán bộ quản lý văn hóa và cán bộ lãnh đạo cấp xã hầu hết đều trẻ tuổi, năng lực hiểu biết về văn hóa truyền thống còn hạn chế hoặc yếu kém, không đáp ứng được nhu cầu quản lý văn hóa và giúp cộng đồng sưu tầm, nghiên cứu, bảo tồn di sản của địa phương. Chính vì vậy, nhiều di tích có giá trị bị hủy hoại, xuống cấp của các làng/thôn/khu chưa được quan tâm để lập kế hoạch phục hồi (qua hình thức xã hội hóa) hoặc để đạt các cấp có thẩm quyền thẩm định, cấp kinh phí phục dựng, sửa chữa, tôn tạo...

- Trong khoảng chục năm trở lại đây (từ 1996), hầu hết các địa bàn dân cư nguyên là thôn, xóm, trại hoặc làng đã được chuyển đổi/phân chia thành các khu dân cư, đánh số từ thấp đến cao (khu 1, khu 2, khu 3,...). Thực tế đó vô hình dung đã xóa dần một cách tự nhiên tên gọi truyền thống của hàng loạt xóm, làng, những tự danh vốn đã đi theo cộng đồng dân cư hàng nghìn năm, ăn sâu vào tiềm thức văn hóa con người, gắn với đặc điểm, ngọn nguồn xuất xứ lập xóm, lập làng cùng hàng loạt các giá trị văn hóa truyền thống khác. Cạnh đó, có những làng/thôn, do diện tích cư trú rộng, dân cư đông, đã được chính quyền chia thành nhiều khu dân cư. Và như vậy, gần như chỉ có khu dân cư trực tiếp hiện tồn di tích tín ngưỡng là quan tâm, hiểu biết (ở những mức độ khác nhau) về đối tượng thờ phụng ở địa phương mình. Các khu dân cư khác lâm vào tình trạng tâm lý bị xa rời di tích tín ngưỡng, ý thức cùng trách nhiệm dần phai nhạt, mang tính khách thể hóa.

- Thực trạng cho thấy, nhiều di tích tín ngưỡng gắn trực tiếp đến việc thờ phụng Hùng Vương ở khá nhiều làng quê đã bị phá hủy (do nhiều nguyên nhân khác nhau) từ hàng chục năm về trước. Không gian thờ tự và sinh hoạt tín ngưỡng ở một số làng/thôn bị chính quyền cấp xã hoặc tư nhân sử dụng, chiếm dụng. Do vậy, việc hồi cốt, phục dựng điện mạo sinh hoạt tín ngưỡng xa xưa ở nhiều thôn/làng là bất khả hoặc mờ nhạt. Điều đó gây ra những tổn thất văn hóa khó bù đắp nổi.

- Tín ngưỡng thờ Hùng Vương vốn là một hiện trạng sinh hoạt văn hóa xuất phát từ một thời đại được truyền lưu bằng huyền thoại. Mọi nhân vật liên

quan đến thời đại cổ xưa này, khi được dân gian tôn sùng, đưa nhập vào tín ngưỡng thờ phụng, trải hàng nghìn năm, đã được nhào nặn, tiếp biến qua nhiều lớp văn hóa tín ngưỡng phong tục, tập quán làng quê. Chính vì vậy, khi cùng hiện tồn trong một không gian phôi thai, tên gọi của chủ điện thờ nhiều khi rất khó nhận diện. Sự mờ ảo, biến hóa (do tục hèm, do quan niệm hoặc nhận biết) cũng như chuyển hóa giữa các vai được thờ tự (giữa Hùng Vương và các nhân vật thuộc/liên quan đến thời đại Hùng Vương) trên thực tế ở khá nhiều làng hiện tại rất khó phân tách.

- Do thời gian thực hiện việc kiểm kê - điều tra eo hẹp và số cán bộ chuyên môn thực hiện có hạn nên việc tập hợp và khai thác tư liệu cùng cộng đồng còn hạn chế... Điều này phần nào ảnh hưởng tới kết quả kiểm kê, nghiên cứu, đặc biệt là việc thẩm định những biểu hiện của đặc trưng di sản và hệ thống ngôn ngữ cổ, gắn với sinh hoạt lễ hội truyền thống nói riêng và sinh hoạt văn hóa cộng đồng làng xã nói chung.

VI. Một số thuận lợi

- Trong thời gian tiến hành kiểm kê của nhóm nghiên cứu, chính quyền và đội ngũ làm công tác quản lý văn hóa xã, huyện và đội ngũ các trưởng thôn đã thường xuyên trực tiếp và quan tâm chỉ đạo, giúp đỡ cụ thể, tạo điều kiện thuận lợi để đáp ứng mọi yêu cầu đặt ra của công việc kiểm kê. Đặc biệt, các trưởng thôn, các bí thư chi bộ, cán bộ văn hóa thuộc các thôn/khu tại hầu hết các huyện đã trực tiếp tham gia tổ chức nhóm thảo luận tại địa phương, tham gia chủ động giải quyết mọi vấn đề nảy sinh trong quá trình thảo luận nhóm đại diện cộng đồng, nhằm cung cấp thông tin cho việc điều tra - kiểm kê.

- Tất cả những người dân (đặc biệt là các bậc cao niên, các thành viên trong các ban khánh tiết) trực tiếp hoặc gián tiếp tham gia vào công việc cung cấp thông tin tại đa số các thôn đều nhiệt tình, có quan điểm đồng thuận với nhu cầu bảo tồn, khai thác và trao truyền di sản sinh hoạt tín ngưỡng và lễ hội liên quan đến Hùng Vương tại địa phương. Nhiều bậc cao niên đã cung cấp những tư liệu quý do cá nhân tự sưu tầm, biên soạn hoặc biên dịch, làm tài liệu tham khảo tốt cho quá trình trả lời phiếu điều tra.

- Sự giúp đỡ tận tình, chu đáo của các vị trong các ban quản lý di tích, hội người cao tuổi tại các thôn về công tác tổ chức, tham gia điều hành thảo luận nhóm đạt yêu cầu chất lượng đề ra của nhóm nghiên cứu.

VII. Kết quả điều tra - kiểm kê

Dựa vào những thuận lợi và khắc phục những khó khăn trên, nhóm nghiên cứu đã thu được những kết quả nhất định. Nguồn tài liệu và thông tin do nhóm đại diện cộng đồng cung cấp, thông qua phiếu điều tra đã được tập hợp, cho phép khẳng định: Đây là nguồn tư liệu tương đối phong phú, có nhiều thông tin mới, có hệ thống về sinh hoạt tín ngưỡng và thực hành lễ hội gắn với Hùng Vương trong lịch sử và đương đại.

Bước đầu có sự nhận diện cụ thể về các di tích lịch sử - văn hóa tại 12 huyện, thị xã, thành phố (Cẩm Khê, Đoan Hùng, Hạ Hòa, Lâm Thao, Phù Ninh, Tam Nông, Thanh Ba, Thanh Sơn, Thanh Thủy, Yên Lập, Thị xã Phú Thọ và Thành phố Việt Trì) với 122 làng/thôn/khu dân cư, nhóm kiểm kê thống kê bước đầu, nhận thấy trong đó có 46 làng/thôn (tại 29 xã/phường/thị trấn) có liên quan trực tiếp đến sinh hoạt văn hóa lễ hội của địa phương gắn với sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng thờ Hùng Vương và tên gọi điện thờ (theo người dân) đích danh là nơi thờ tự Hùng Vương, hoặc tên của một trong số 18 đời Hùng Vương. Số lượng các làng/thôn hiện tồn sự gắn kết với các nghi lễ thờ phụng Hùng Vương, nội dung thực hành nghi lễ và sinh hoạt văn hóa trong các ngày hội, tập trung đông trên địa bàn huyện Lâm Thao và thành phố Việt Trì. Sự hiện tồn của một số lễ hội gắn trực tiếp đến tín ngưỡng thờ phụng Hùng Vương tại một số làng/thôn của huyện Cẩm Khê (làng Không Tước), Lâm Thao (hai thôn Treo, Vi), Việt Trì (làng Hùng Lô) kèm theo các vết tích vật chất cụ thể (ao đầm, thao trường luyện quân của Hùng Vương, nơi vua dừng ngựa thăm dân, nơi vua cùng dân đón xuân vui Tết, nơi vua dạy dân trồng lúa,...) cùng hàng loạt những địa danh cổ, đã chứa đựng trong đó những thông tin quan trọng, góp phần nghiên cứu văn hóa và tín ngưỡng phong tục của người Việt - Muồng cổ. Song hành với các di tích tín ngưỡng trên, hiện có 139 di tích tại 52 xã (76 làng/thôn/khu) của 12 huyện đã và đang hiện tồn các cơ sở thờ tự mang các danh

xưng như Cao Sơn Thánh Vương, Đột Ngột Cao Sơn, Ất Sơn Thánh Vương, Viễn Sơn Thánh Vương.

VIII. Một số kết quả cụ thể rút ra từ cuộc điều tra - kiểm kê

Các tư liệu thu thập được từ cuộc điều tra bao gồm nhiều nội dung, có thể chia thành 2 mảng chính: tư liệu định lượng (chủ yếu sử dụng phương pháp định lượng như phỏng vấn bảng hỏi, thống kê... để thu thập tư liệu) và tư liệu định tính (được thu thập bởi các phương pháp hỏi cố, dân tộc học,...).

Các thông tin này phản ánh về: a/ Những hoạt động sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng và lễ hội gắn với Hùng Vương, diễn ra trong quá khứ; b/ Các hoạt động sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng và lễ hội gắn với Hùng Vương trong hoàn cảnh đương đại; c/Những đặc điểm cơ bản của sinh hoạt tín ngưỡng thờ phụng Hùng Vương; d/ Thực trạng văn hóa vật thể gắn với sinh hoạt tín ngưỡng và thực hành lễ hội; và, e/ Những vấn đề đặt ra trong quá trình tổ chức bảo tồn, khai thác giá trị văn hóa của sinh hoạt tín ngưỡng và lễ hội liên quan đến các Hùng Vương nói riêng và các nhân vật thời đại Hùng Vương nói chung.

1. Những hoạt động sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng, lễ hội diễn ra trong quá khứ

1.1. Về sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng

Nhìn về khởi thủy, cơ sở vật chất phục vụ cho sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng ở tất cả các làng/thôn vốn đã được cộng đồng tạo lập từ nhiều trăm năm, dưới các hình thức kiến trúc đình, đền, chùa, miếu, trong đó số lượng đình chiếm trên 90%. Nhìn vào bản thống kê di tích thờ tự, có thể nhận biết thực tế phân bố, tạo lập cơ sở vật chất phục vụ sinh hoạt tín ngưỡng thờ Hùng Vương của cộng đồng ở tỉnh Phú Thọ có số lượng lớn. Tại 46 làng/thôn có nơi thờ tự mang đích danh/tên gọi Hùng Vương đã và đang hiện tồn 43 đình, 6 đền và 2 chùa. Tại 76 làng/thôn có nơi thờ tự gắn với các tên gọi nhân vật thờ phụng Cao Sơn Minh Vương, Đột Ngột Cao Sơn, Ất Sơn Thánh Vương, Viễn Sơn Thánh Vương, đã và đang hiện tồn 99 đình, 15 đền, 7 miếu, 11 nghè, 7 chùa.

Theo tư liệu hồi cố từ các bậc cao niên tại hầu hết các làng/thôn, từ năm 1945 trở về trước, cơ sở vật chất phục vụ cho việc thờ phụng Hùng Vương nói

riêng, các nhân vật được thờ phụng khác nói chung trên đất Phú Thọ, đã được tạo dựng qua 2 giai đoạn. Từ thế kỷ X trở về trước, hầu hết các nơi thờ tự (đình, đền, miếu) gần như được tạo lập bằng tranh tre, nứa lá, một số nơi xây dựng bằng nhà sàn để tránh thú dữ và mưa lũ. Kể từ triều Lý trở đi, nhất là dưới triều đại nhà Lê (thế kỷ XV), dưới sự cho phép của chính quyền hàng tổng và triều đình, cộng đồng người dân Phú Thọ đã (cũng như hầu khắp các địa phương khác trên cả nước) huy động cộng đồng xây dựng nơi thờ tự (cả về mặt khuôn dạng kiến trúc lẫn bài trí nội thất) ở các làng một cách hoành tráng, bề thế, đi kèm với nó là các lễ hội náo nhiệt, trang trọng, linh thiêng. Bên cạnh việc quan tâm đến các di tích thông qua các sắc phong, chiếu dụ, nhà nước phong kiến còn chủ trương cho phép các làng quê đầu tư trùng tu, tu sửa hoặc tôn tạo các cơ sở vật chất phục vụ tín ngưỡng tâm linh và coi đó như một thứ công cụ vô hình, góp phần hỗ trợ cho thiết chế và bộ máy cai trị của chính quyền các cấp.

Từ sau Cách mạng tháng Tám 1945, do hạn chế về nhận thức của một số cấp chính quyền, cùng với sự tác động của thời gian, khí hậu tự nhiên, hầu hết (khoảng 90%) các di tích thờ tự (đình, đền, chùa,...) của tỉnh Phú Thọ bị hủy hoại hoặc trở thành phế tích. Thời gian các di tích bị phá hủy nặng nhất là vào các năm 1956-1957, 1961 và 1975. Phải đến đầu những năm 90 của thế kỷ XX trở lại đây, nhiều địa phương mới có điều kiện về mặt pháp lý và cơ sở vật chất để phục dựng, tôn tạo, tu sửa và khôi phục các cơ sở thờ tự, phục vụ cho nhu cầu sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng ở từng địa phương. Do hoàn cảnh và điều kiện kinh tế, phần lớn các di tích được phục dựng đều có quy mô nhỏ hơn và sơ sài trong kiến trúc. Tuy nhiên, trong số các địa phương vốn có các di tích tín ngưỡng thờ Hùng Vương, vẫn còn khoảng 20% di tích tại các làng/thôn hoàn toàn bị xóa sổ (phế tích), với nhiều lý do/nguyên nhân chủ quan và khách quan khác nhau. Có thể nói, từ thời điểm Việt Nam bước vào giai đoạn “đổi mới”, cộng đồng các làng quê mới có điều kiện phục hưng kinh tế, văn hóa lên tầm cao - rộng mới, trong đó có sự khôi phục, phục dựng những nét sinh hoạt văn hóa truyền thống có giá trị của dân tộc. Nhận diện thực trạng hiện tồn của các di tích cũng như tiếp nhận ý kiến cộng đồng, đa số các làng quê vốn có di tích và sinh hoạt tín

ngưỡng thờ Hùng Vương nói riêng, sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng nói chung, đều có nhu cầu được hỗ trợ về mặt chủ trương và kinh phí để khôi phục, phục dựng hoặc tôn tạo, nâng cấp các khu thờ tự, đảm bảo đáp ứng một cách tích cực nhất nhu cầu sinh hoạt văn hóa cộng đồng hiện tại và lâu dài.

1.2. Về các ban thờ

Trên thực địa, có thể nhận thấy, trong số 181 đình, 15 đền (trong đó có 43 đình, 8 đền được người dân gọi đích danh là nơi thờ tự Hùng Vương), cách bài trí điện/ban thờ Hùng Vương cùng những nhân vật được phối thờ chủ yếu tập trung vào các ngai bài vị chủ điện thờ kèm bát nhang. Một số điện thờ có thêm ban thờ công đồng. Nhìn chung, các điện/ban thờ Hùng Vương đều được tạo lập theo khuôn mẫu của ban thờ tổ tiên tại hầu khắp các gia đình trong cộng đồng người Việt. Nếu lấy núi Nghĩa Lĩnh làm trung tâm của tín ngưỡng thờ Hùng Vương, thì các di tích thờ tự càng giãn cách về không gian, càng thể hiện sự bài trí điện /ban thờ một cách giản đơn, không cầu kỳ như các lợp lang thờ tự trong các điện thờ do chính quyền phong kiến xác lập từ cuối đời Hậu Lê đến các triều vua nhà Nguyễn sau này.

1.3. Về lễ vật dâng cúng, thờ tự

Lễ vật chuẩn bị cho các buổi lễ (từ lễ mở cửa đình/dền đến lễ rước, lễ đóng cửa đình/dền) ở hầu khắp các địa phương gần như giống nhau: Bao gồm xôi/oản, hoa quả, rượu, vàng hương, gạo, muối, gà luộc (bắt buộc phải là gà trống thiến, to, đẹp mă), thịt lợn sống (bắt buộc phải là lợn đen), bánh chưng và bánh dày (hai loại bánh này chủ yếu được người dân các làng thuộc Lâm Thao và thành phố Việt Trì dâng cúng). Ngoài ra, một số làng còn cúng cá chép (làng Đào Xá thuộc Thanh Thủy, làng Bến Đá thuộc Cẩm Khê). Riêng các làng Trẹo, Vi (Lâm Thao), Hùng Lô (Việt Trì), khi cúng lợn (bắt buộc phải là lợn đen), thường đặt cả con đã mổ sạch, kèm theo một nhúm lông cạo từ thân lợn và một bát/hoặc tất cả số tiết lợn cắt được. Một số làng/thôn của các huyện Hạ Hòa, Đoan Hùng, Yên Lập lại quy định đồ dâng lễ phải có thịt trâu đen.

Điều đặc biệt, trong lệ làng của các làng/thôn khi chuẩn bị lễ vật là, tất cả những người được phân công chuẩn bị lễ vật, đều phải lựa chọn cẩn trọng, từ

chọn gà, chọn lợn, chọn gạo, chọn lá gói bánh,... cho đến việc cẩn trọng ngay cả từ lúc gói bánh, mổ gà, chọc tiết lợn. Đối với, đồ thờ cúng làm từ động vật (lợn đen, gà, trâu,...), hầu hết các làng đều có cách thức quy định chặt chẽ về các mặt: Chọn gia đình được nuôi vật thờ (là gia đình sống hòa thuận, làm ăn tốt, kinh tế vững, được dân làng quý mến, trong năm không có tang,...); vị trí nuôi phải cao ráo, sạch sẽ; đồ đựng thức ăn phải mới (mua bát mới, chậu mới, làm chuồng trại mới); thức ăn cho vật nuôi phải ngon, sạch. Một số làng còn cầu kỳ khi chọn hai hoặc ba gia đình cùng nuôi một loại vật, gần kề lễ hội, cả làng xem xét lựa chọn, chấm con vật đẹp nhất, béo khỏe và có dáng chuẩn nhất để làm đồ thờ cúng. Khi giết thịt lợn, kiêng kỹ chọc tiết lợn ra màu đen (phải là màu tiết hồng tươi). Khi làm lông và luộc gà, kiêng làm rách da gà, kiêng nhúng cả con vào nồi nước sôi (phải treo lên que/gậy phía trên miệng nồi và dội từng gáo nước sôi tới khi gà chín,...). Với loại đồ thờ bằng hoa quả, xưa kia, dân làng còn cầu kỳ chọn 5 loại quả không có hạt (có hạt được coi là phàm tục) và chỉ được phép tìm kiếm trên mảnh đất mình tự cư và làm ăn, không lấy từ nơi khác! Nếu vi phạm các quy định bất thành văn này, dân làng cho rằng trong năm sẽ chăn nuôi, trồng trọt thất bát, con người ốm đau, bệnh tật.

Bên cạnh những lễ vật phục vụ việc thờ cúng mang tính phổ biến trong cộng đồng các làng/thôn có sinh hoạt tín ngưỡng thờ cúng các vua Hùng, hiện còn có thể nhận thấy những nét đặc trưng riêng biệt mang tính biểu tượng trong đồ cúng tế của một số làng/thôn. Đó là lễ vật cúng tế của thôn Cỗ Tích, xã Hy Cương, thành phố Việt Trì, trong đó còn xuất hiện 3 đòn mạ nhỏ xanh tốt, được bày trên mâm bên cạnh những mâm xôi, mâm gà, mâm gạo,... với ước nguyện cầu “phong đăng hòa cốc”, cày cấy thuận chiều, mùa màng bội thu. Trong lễ tế của các thôn Vi, Treo thuộc thị trấn Hùng Sơn, Lâm Thao, đồ tế lễ ngoài những thứ quen thuộc, còn phải dâng lễ một “ông” voi màu đen có đầu bành, yên cương, 2 “ông” ngựa (một “ông” màu hồng, một “ông” màu trắng) đều được làm bằng nứa đan, phết giấy, to như thật. Bên sườn “ông” voi và 2 “ông” ngựa phải làm kèm một ống nứa để thắp hương cho đến khi hóa ngày cuối hội. Người dân tin rằng, với hai “ông” ngựa này, đức vua và thánh thần có phuơng tiện ngao du, đi

lại chăm nom dân lành, che chở mỗi khi dân làng gặp gió bão, lũ lụt, bệnh tật. (Xem thêm: Bui Quang Thanh - *Offerings to Hung Kings; Vietnam academy of social sciences*, 6 (146) - 2011).

1.4. Về việc lựa chọn người tế lễ

Trước đây, bên cạnh việc chọn lựa thủ nhang cho nơi thờ tự thường xuyên trong năm, việc lựa chọn chủ tế luôn được các làng/thôn tuân thủ một cách khắt khe, cẩn trọng. Dưới thời phong kiến (năm 1945 trở về trước), việc cất cử, lựa chọn ngôi chủ tế thường do hội đồng hương lý, chức sắc, kỳ mục trong xã đề xuất và quyết định. Sau này, tại các làng, vị trí này chủ yếu do các bậc trưởng lão và đại diện các dòng họ xem xét, quyết định. Người được chọn làm chủ tế bao giờ cũng phải đạt được những tiêu chuẩn bắt buộc: là đàn ông, đã lên lão (ngoài 50 tuổi), am hiểu cách thức tế lễ, có đạo đức tư cách tốt, được cộng đồng tin tưởng, kính trọng, gia đình hòa thuận và đặc biệt là phải không vuông tang ma. Khi người nào đã được các bậc cao niên và dân làng chọn làm chủ tế trong lễ hội sắp diễn ra, phải tuân thủ một số quy định bắt thành văn: Đó là phải tránh dự các đám tang, không lao động nặng nhọc để giữ sức khỏe, kiêng sinh hoạt vợ chồng để giữ chay tịnh. Từ ngày được chọn chủ tế, tự thân người đó phải luyện tập các động tác lễ bái cho thuần thực, hòa nhuyễn với đội tế, nếu mắc lỗi sẽ bị làng bắt vạ. Trong thời gian luyện tập, vị chủ tế từ năm trước có trách nhiệm theo kèm để truyền dạy cách tế lễ, uốn nắn hoặc chỉ bảo các nghi thức tế lễ cần thiết cho chủ tế mới. Ngoài ra, người vinh dự được chọn làm chủ tế phải đảm bảo có một gia đình vững về kinh tế, đủ sức chi phí cho việc tổ chức sinh hoạt lễ hội, từ việc mời nuôi các phường nhà trò, phường bát âm, các nhóm văn nghệ (hát chèo, ca trù, hát xoan,...) cho đến anh em, khách khứa xa gần của gia đình, từ ngày mở cửa nơi thờ tự khai hội đến khi đóng hội.

Đối với việc lập đội tế, mọi tiêu chí có giảm nhẹ hơn, chủ yếu là các bậc trung niên trở lên, có đạo đức, hiền lành, đoàn kết với làng xóm và không có tang. Hoạt động của đội tế đã có chủ tế đứng ra điều hành và những người am hiểu cách thức tế cúng truyền dạy (thường là những người thuộc đội tế lễ từ những năm trước), huấn luyện trong khoảng thời gian nhất định.

1.5. Về sinh hoạt lễ hội truyền thống

Theo những tư liệu hồi cốt của các bậc cao niên ở tất cả 196 thôn/làng, lễ hội tại các địa phương trước đây (từ 1945 trở về trước) tổ chức thường niên, mức độ và phạm vi có sự khác nhau giữa các thôn/làng (tuỳ theo điều kiện vật chất và hoàn cảnh xã hội, truyền thống tín ngưỡng, phong tục, tập quán,...).

Có 2 loại lễ hội được thực hành thường niên trong quá khứ:

- Lễ hội hàng tổng (liên kết giữa một số làng trong tổng hoặc các làng có quan hệ kết chạ, thờ chung một thành hoàng);
- Lễ hội riêng của từng làng/thôn theo thời gian khác nhau (do nhân sự các giáp đóng vai trò nòng cột).

Phần lớn diễn ra vào khoảng thời gian tháng giêng hoặc giữa tháng tám và tháng chín âm lịch hàng năm.

Về chủ thể tổ chức và điều hành lễ hội: Theo quy định của chính quyền phong kiến, từ trước Cách mạng tháng Tám 1945, Hội đồng chức sắc hàng Tổng đứng ra trực tiếp tổ chức và điều hành những lễ hội mà trong đó, các nhân vật làm chủ điện thần được triều đình ban sắc phong, chiếu chỉ. Với lễ hội riêng từng làng, hình thức tổ chức do các giáp trong từng làng hợp sức đứng ra làm nhiệm vụ phục vụ hội, đảm nhiệm các chức trách, công việc do Hội đồng trưởng lão của làng quy định. Kinh phí dùng cho sinh hoạt lễ hội được thu từ hai nguồn: Nguồn thu nhập từ công điền công thô (do triều đình hoặc chính quyền sở tại cấp riêng cho nhà đền hàng năm và nguồn xã hội hóa từ đóng góp của trai đinh các giáp tham gia thực hành lễ hội.

Về diễn trình lễ hội: Hầu hết các buổi thảo luận nhóm để cung cấp thông tin cho việc kiểm kê đều đi đến nhận định: Diễn trình của một lễ hội ở làng quê phụng thờ Hùng Vương nói riêng, xưa kia ở đất Phú Thọ đều đa dạng, cầu kỳ và phức tạp. Hiện tất cả các làng/thôn đều không có tư liệu ghi chép thành văn nào (từ văn bia, thần tích, hương ước,...) ghi chép quy định cho các bước tiến hành diễn trình lễ hội. Việc thực hành được thực thi theo trí nhớ và từ các thế hệ trước truyền lại. Có một số nét chung theo quy định (bất thành văn) trong cung cách tế lễ và rước kiệu của diễn trình lễ hội. Đa số thường rước theo lộ trình từ miếu

(hoặc nghè) về đình hoặc đền; và rước từ đình hoặc đền đi quanh làng, rồi trở về nơi xuất phát. Thứ tự các đội rước cũng theo quy định chung: Lần lượt là đội múa rồng/lân, đội cờ thần, đội kiệu lẽ, phuòng bát âm, hai hàng bát bửu và bát khí, đội kiệu long đình (rước lô nhang), đội kiệu ngai và bài vị, đội tế, cuối cùng là dân chúng.

1.6. Về các sinh hoạt tín ngưỡng và trò chơi dân gian đi kèm

Xung quanh diễn trình của hoạt động thực hành các nghi lễ thờ phụng Hùng Vương và các nghi thức tôn vinh tại sinh hoạt lễ hội, gần như trong tất cả các không gian thiêng của sinh hoạt tín ngưỡng đặc biệt này, cộng đồng dân chúng tại những nơi có di tích tín ngưỡng thờ Hùng Vương đều tổ chức thêm nhiều hình thức sinh hoạt văn hóa mang biểu tượng tín ngưỡng độc đáo, thể hiện những nét đặc trưng của nghề nghiệp, cung cách thẩm mỹ và nhận thức của mình về tự nhiên, xã hội. Có thể nhận ra một số chủ đề sinh hoạt tín ngưỡng cơ bản được thực hành qua các hình thức diễn xướng nghệ thuật dân gian như sau:

- Sinh hoạt tín ngưỡng gắn với nghi lễ mang tính phồn thực: dùng sinh thực khí đãi cách điệu làm đồ thờ, diễn xướng động tác trai gái giao phối qua trò tùng rí.
- Sinh hoạt tín ngưỡng gắn với ý niệm và mong ước của nghề trồng lúa nước: rước nước từ giữa sông về làm nước thờ, dùng mạ làm vật thờ.
- Sinh hoạt tín ngưỡng gắn với việc tái hiện sự nghiệp, công trạng của nhân vật được phụng thờ: mô phỏng động tác vua dạy dân cấy lúa, công chúa dạy dân nuôi tằm dệt vải, vua dạy dân đi săn.
- Sinh hoạt tín ngưỡng gắn với việc giải thích một số hiện tượng đặc biệt của tự nhiên và xã hội: dùng tiếng hú gọi/tìm nhau trong đêm khi lạc giữa rừng, vua dạy dân cách làm tiết canh khi thịt lợn.
- Sinh hoạt tín ngưỡng gắn với những sáng tạo độc đáo của thời kỳ khởi nguồn dựng nước và giữ nước của dân tộc: vua dạy dân nướng thịt sau cuộc săn, vua dạy dân cách cùng nhau luyện võ thuật, cung tên, vua dạy dân dựng làng bản quây quần bên nhau để ở và bảo vệ nhau.

- Đa số các địa phương, nhất là các thôn/làng nằm xa các thị tứ, thành phố đều gặp nhau ở hình thức lễ cầu đảo (cầu tài, cầu mưa thuận gió hòa, cầu bình an, cầu định,...) trong quá trình thờ phụng Hùng Vương.

Song hành với các hoạt động diễn xướng mang tính nghi lễ và tín ngưỡng văn hóa trong không gian thiêng thờ phụng Hùng Vương và các nhân vật phòi thờ, hệ thống các trò chơi dân gian được thực hành bởi sự tham dự của nhiều lứa tuổi, gắn chặt với ký ức truyền thống và thể hiện nhận thức thực tại cuộc sống cũng như lý tưởng thẩm mỹ của cộng đồng.

Có 2 hệ thống trò chơi dân gian: Hệ thống trò chơi mang tính phổ biến, tương đồng của các làng/thôn (chẳng hạn: bịt mắt bắt dê, kéo co, cướp cờ, thi bơi, bắt vịt trên ao/sông,...) và hệ thống trò chơi mang tính đặc trưng, độc đáo của một số làng/thôn trên đất Phú Thọ (chẳng hạn: trò quây lợn, trò trám, đánh phết, trò bắt chạch trong chum, trò tùng rí...).

2. Những hoạt động sinh hoạt tín ngưỡng và lễ hội trong xã hội đương đại

Từ sau Cách mạng tháng Tám 1945 đến những thập niên cuối thế kỷ XX, do nhiều nguyên nhân và hoàn cảnh lịch sử khác nhau, hầu hết các di tích vật chất phục vụ cho sinh hoạt tín ngưỡng bị hủy hoại, hàng loạt lễ hội dân gian ở các làng quê không phát triển. Tại hầu hết các làng quê, người dân gần như chỉ âm thầm tự tổ chức làm cỗ, thấp hương cúng Hùng Vương nói riêng cùng các nhân vật được phụng thờ nói chung (các thần, thánh, các mẫu, các nhân vật lịch sử) tại gia hoặc từ đường các dòng họ). Thực trạng lịch sử đó qua gần nửa thế kỷ đã gây ra những tổn thất về văn hóa vật thể và văn hóa phi vật thể sâu nặng cho cộng đồng. Hàng loạt di sản văn hóa quý báu của ông cha bị mất mát, tàn phá, lãng quên. Chính vì vậy, sự trao truyền văn hóa truyền thống giữa thế hệ trước với thế hệ sau, phần lớn bị đứt quãng, có tác động về nhiều mặt đối với đời sống văn hóa xã hội. Sinh hoạt tín ngưỡng văn hóa phụng thờ Hùng Vương ở Phú Thọ nằm trong thực trạng xã hội điển hình đó.

Từ cuối những năm 80, đặc biệt là từ năm 1995 đến nay tại 12 huyện thị có các làng quê sinh hoạt tín ngưỡng gắn với việc thờ phụng Hùng Vương ở Phú

Thọ, có khoảng 50% số di tích được phục dựng (từ sau năm 1990), 10% di tích được tu bổ, 20% di tích đã xuống cấp, có nguy cơ trở thành phế tích và 20% di tích đã hoàn toàn trở thành phế tích hoặc biến dạng.

Về sinh hoạt lễ hội: Từ năm 1945 trở về trước, hầu khắp các làng có sinh hoạt tín ngưỡng thờ Hùng Vương đều tiến hành tổ chức lễ hội truyền thống ở các cấp độ và mức độ khác nhau. Sau gần nửa thế kỷ đứt quãng, từ cuối những năm 1980 thế kỷ XX trở đi, lễ hội truyền thống được phục hồi và các di tích văn hóa tín ngưỡng được phép hoạt động trở lại. Tại nhiều địa phương, đội ngũ những người cao tuổi (từ 50 tuổi trở lên) đã đóng vai trò nòng cốt trong việc tổ chức phục dựng và tham gia trực tiếp vào các công đoạn thực hành lễ hội nơi mình cư trú. Kinh phí dành cho việc tổ chức chủ yếu được người dân đóng góp, công đức.

2.1. Những điểm khác của lễ hội hiện nay so với quá khứ

- Thời gian hành hội hiện nay ngắn hơn nhiều so với lễ hội truyền thống (chủ yếu diễn ra từ 1 đến 2 ngày).
- Quá trình thảo luận, phân công nhiệm vụ, thu chi kinh phí và tổ chức thực hành lễ hội được trao đổi một cách bình đẳng, dân chủ, công khai.
- Người dân của các làng/thôn có lễ hội đều được tham gia lễ hội hàng năm hoặc các dịp hội chính (theo quy định của Ban tổ chức lễ hội hoặc chính quyền sở tại) một cách bình đẳng, từ đóng góp nhân sự đến hướng các quyền lợi vật chất và tinh thần thu nhận từ lễ hội.
- Thành phần đứng ra tổ chức điều hành và quản lý do Ban quản lý di tích các đình, đền, chùa đảm nhiệm, dưới sự chỉ đạo trực tiếp của chính quyền các cấp xã, huyện.
- Kinh phí phục vụ lễ hội do chính quyền tài trợ (nếu có điều kiện) kết hợp với công đức của toàn dân (là chủ yếu), không còn công thồ hoa lợi chung như xã hội phong kiến đặt ra trước đây.
- Do đề cao vấn đề trật tự an ninh và nếp sinh hoạt văn hóa văn minh, nên lễ hội hiện nay bị giảm về mức độ náo nhiệt, hình thức tế lễ đa số bị giản lược,

các loại vật phẩm dâng lễ không đa dạng và ý nghĩa của những vật thiêng cũng dần suy giảm theo.

- Việc chuẩn bị các đồ tế lễ được giản tiện nhiều, không phức tạp trong lựa chọn, sắp đặt như xưa.

- Một số hình thức tế lễ rườm rà được tước bỏ.

- Khá nhiều nét sinh hoạt tín ngưỡng tâm linh mang ý nghĩa thần bí, bùa chú được loại bỏ. Một số hình thức sinh hoạt văn hóa mang ý nghĩa phồn thực không còn được phục dựng.

- Mọi thành viên trong cộng đồng được thụ lộc hoặc liên hoan bình đẳng trong không gian văn hóa lễ hội.

- Trong quá trình chuẩn bị và tổ chức thực hành lễ hội, có sự kết hợp chặt chẽ giữa cộng đồng với chính quyền sở tại, được chính quyền hậu thuẫn tích cực về mặt an ninh, pháp lý và tham gia chỉ đạo tổ chức.

2.2. Những đặc điểm cơ bản của sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng thờ Hùng Vương ở Phú Thọ

- Hầu hết các làng/thôn đều thực hành các nghi lễ gắn với các lễ tiết trong năm (Tết Nguyên đán, rằm tháng Giêng, xuồng đồng, cờ mэр,... tại nơi thờ tự các vua Hùng. Hình thức nổi bật là nghi lễ cầu xin mưa thuận gió hòa, làm ăn thuận lợi, con người sức khỏe, cầu tài, cầu lộc.

- Mọi thực hành nghi lễ đều coi trọng vật thờ, được lựa chọn nghiêm ngặt, bắt buộc phải có ít nhất 3 loại lễ vật: Gà trống thiến, lợn đen và hoa quả.

- Lễ hội truyền thống gắn với sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng thờ Hùng Vương trong chừng mực nhất định vẫn giữ được những lớp văn hóa, những yếu tố văn hóa cổ xưa, thể hiện qua việc diễn xướng các biểu tượng khi hành hội và tổ chức các trò chơi dân gian gắn với tín ngưỡng cổ.

- Đây là lễ hội thể hiện sự đa dạng về mặt hình thức, linh thiêng trong nội dung nghi lễ và thực hành lễ hội, bộc lộ truyền thống nhận thức sâu sắc về nguồn cội dựng nước và giữ nước của dân tộc.

- Các vai diễn thể hiện trong lễ hội nhìn chung đều mang khuôn phép chặt chẽ của nhận thức tâm linh, đòi hỏi sự đồng thuận cả về tinh thần, nhận thức và sức khỏe, nằm trong hệ thống vận hành của diễn trình lễ hội.

2.3. Hệ thống các di sản văn hóa gắn với tín ngưỡng trong phạm vi không gian thờ phượng Hùng Vương

- Về các di sản văn hóa vật thể ở các làng/thôn: Thực trạng kiểm kê cho thấy, đa số các địa điểm thờ tự có tuổi đời hàng trăm năm đều bị hủy hoại hoặc nếu còn (số lượng ít) đều xuống cấp. Diện tích đất đai vốn thuộc phạm vi các khu thờ tự hầu hết đã bị lấn chiếm, theo các mức độ khác nhau (tiêu biểu là các thôn/làng của các huyện Đoan Hùng, Hạ Hòa, Yên Lập). Cảnh quan các di tích hầu như bị phá vỡ hoặc bị lấn át, bao lấp, chiếm dụng. Môi trường sinh thái tại các đường biên bị tác động xấu do sinh hoạt dân sinh. Một số di tích thiếu sự quan tâm của các cấp quản lý văn hóa. Tại một số di tích, mặt bằng bị lấn chiếm hoặc được dùng cho mục đích sử dụng ngoài phạm vi tín ngưỡng, tâm linh. Theo thống kê của chính quyền địa phương, cho đến nay, tại 46 thôn/làng trực tiếp tham gia vào sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng tại các di tích được người dân gọi đíc danh thờ Hùng Vương, 80% số ao đầm đã bị san lấp hoặc co hẹp, phục vụ những mục đích khác nhau theo nhu cầu đương đại. Nhiều ao, đầm, nghè, miếu liên quan đến vết tích của di tích cũ không còn nữa. Ví dụ: Nơi được truyền là thao trường luyện quân thời Hùng Vương ở xã Tiên Kiên (Lâm Thao), đình Đặng ở xã Xuân Viên (Yên Lập), đình Đanh ở xã Chính Công, đình Tân Tiến xã Vĩnh Chân (Hạ Hòa),... Một số di tích nguyên là nơi thờ tự khang trang, bị phá hủy hiện chưa có kinh phí phục dựng (Đình Cả, thị trấn Hùng Sơn, Lâm Thao; Cụm di tích thôn Đanh, xã Chính Công, Hạ Hòa,...).

Đối với các di tích được cộng đồng các làng/thôn phục dựng trong vòng chục năm vừa qua, hầu như không có di tích nào trở lại hiện trạng và khuôn dạng kiến trúc, quy mô như trong quá khứ. Phần lớn các nơi thờ tự đều có nội thất sơ sài, chưa đáp ứng được nhu cầu phục dựng theo truyền thống đã có.

- Về hệ thống các di sản văn hóa phi vật thể ở các làng/thôn: Cho đến nay, hầu hết các làng/thôn ở Phú Thọ có các di tích gắn với tín ngưỡng thờ Hùng

Vương đều không có các ấn phẩm, xuất bản phẩm ghi chép, sưu tầm các truyền thuyết, lễ hội, trò chơi dân gian phản ánh hoặc liên quan trực tiếp đến sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng này. Tại một số làng quê, có một số bậc cao niên tự ghi chép, dịch thần tích, câu đối từ di tích tín ngưỡng của địa phương mình, nhưng đa số vẫn chưa được giới thiệu, khai thác. Tại một số di tích, hiện vẫn lưu tồn những bộ sách viết bằng chữ Hán, nhưng chưa được quan tâm dịch thuật và do vậy, không ít nội dung liên quan đến văn hóa truyền thống vẫn còn trong vòng bí mật không có giá trị (nhận thức, giáo dục) với con cháu.

2.4. Về xu hướng trao truyền di sản qua các thế hệ

- Thành phần năm giữ mọi cách thức, nội dung chương trình tế lễ, hội hè là các bậc cao niên, những người đã có thời gian trữ tiếp tham gia thực hành các công đoạn thực hành nghi lễ và diễn trình của hoạt động hội trong quá khứ. Phần lớn đối tượng này đều cao tuổi, số lượng hiểu biết về nghi lễ, hành trạng thực hành nghi lễ và hành trạng hội không nhiều, một số đã và đang là các thành viên của Ban khánh tiết và Ban quản lý di tích tại làng/thôn.

- Lực lượng chủ yếu trực tiếp tham gia thực hành sinh hoạt tín ngưỡng là lứa tuổi trung niên (50 tuổi trở lên). Trong sinh hoạt hành hội, đội ngũ tham gia là các thế hệ thanh-thiếu nhi, tuổi từ 15 đến 25.

- Thông qua phiếu kiểm kê, 100% người tham gia thảo luận đều khẳng định, thế hệ trẻ, con cháu các gia đình trong các xóm đều nhiệt tình và hứng thú muốn được/nếu được tham gia trực tiếp vào các công việc hành hội nhưng không hứng thú với công việc/hoạt động thực hành tế lễ. Phỏng vấn ngẫu nhiên các cháu đã tham gia kỳ lễ hội Rước vua về làng ăn Tết (thị trấn Hùng Sơn) và Đón vua vui xuân cùng làng bản (xã Tiên Kiên) cuối năm 2010 - đầu năm 2011, tất cả đều tự hào được chọn đóng các vai diễn và luôn sẵn sàng được góp công sức phục vụ lễ hội một cách tự giác, cho dù không được nhận thù lao, miễn là được nhà trường và gia đình cho phép. Tuy nhiên, do hoàn cảnh xã hội hiện đại và do thời gian học hành, các thế hệ con cháu chưa tự giác tìm hiểu về cội nguồn dân tộc và các lớp văn hóa truyền thống được phục dựng thực hành trong nghi lễ và lễ hội truyền thống của địa phương.

- Hầu hết các làng/thôn có các tư liệu thần tích, thần phả, văn bia và các nguồn sách vở bằng chữ Hán - Nôm gần như chưa khai thác, dịch thuật để truyền bá trong cộng đồng. Hầu hết các câu đối, các chữ trên hoành phi, đại tự tại các di tích đình, đền, chùa và hàng chục bộ sách chữ Hán chưa được chuyển ngữ để mọi người nhận biết,

3. Một số vấn đề đặt ra trong quá trình bảo tồn và khai thác giá trị di sản

3.1. Về tình trạng và hiệu ứng tích cực của di sản

- Cho đến nay, phần lớn các sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng gắn với việc thờ phụng các vua Hùng (dưới nhiều tên gọi khác nhau) tại 12 huyện/thị/thành phố ở Phú Thọ đã được cộng đồng dân chúng sở tại quan tâm, khôi phục, cả về vật chất (cơ sở thờ tự) lẫn tinh thần. Do điều kiện kinh tế eo hẹp và những hoàn cảnh chủ quan, khách quan khác nhau, số lượng các di tích được khôi phục, tôn tạo, trùng tu hoặc phục dựng từ đầu, trên nền đất cũ, ở nhiều huyện vẫn còn khiêm tốn. Thể hiện rõ nhất ở các huyện có đời sống kinh tế vật chất khó khăn, như Hạ Hòa, Thanh Ba, Yên Lập, Thanh Sơn. Cạnh đó, cũng do trên dưới gần nửa thế kỷ bị cấm đoán, đứt quãng, thiếu sự quan tâm quản lý của chính quyền cơ sở và người dân địa phương, nhiều di tích đã bị chiếm dụng ở những mức độ khác nhau. Nhiều đồ vật dụng phục vụ cho quá trình hành lễ, bài trí nội thất thờ tự cổ xưa bị huỷ hoại hoặc cũ nát. Trong khi đó, nhu cầu sinh hoạt tín ngưỡng - tâm linh của cộng đồng vẫn rất cao. Đa số các địa phương, việc phục dựng cơ sở tín ngưỡng đều do cộng đồng dân chúng đóng góp và hợp sức xây dựng. Thể hiện rõ nhất ở các huyện Cẩm Khê, Phù Ninh và thành phố Việt Trì.

- Ý thức bảo tồn và duy trì tín ngưỡng thờ phụng các vua Hùng tại các làng/thôn/khu dân cư chủ yếu thuộc lứa tuổi trung niên trở lên, thể hiện qua hành động đóng góp công sức, vật lực cụ thể. Nếu như trong nửa cuối của thế kỷ XX, thành phần tham gia sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng thờ Hùng Vương chủ yếu là lứa tuổi cao niên, thì từ cuối thế kỷ XX (những năm 90) đến nay, thành phần tham gia thực hành tín ngưỡng không chỉ dừng ở hội người cao tuổi mà còn mở rộng đến lực lượng thanh niên, trai tráng trong làng/thôn. Riêng sinh

hoạt lễ hội đã được mở rộng ra nhiều lứa tuổi, cả nam lẫn nữ. Đặc biệt, tại các địa phương có nhiều lễ hội truyền thống (các huyện/thị: Cẩm Khê, Lâm Thao, Việt Trì, Thanh Thuỷ, Phù Ninh), thành phần tham gia thực hành hội đã mang tính cộng đồng sâu rộng, được sự hưởng ứng của mọi lứa tuổi, nghề nghiệp và vị trí công tác khác nhau.

- Trong khoảng trên dưới chục năm trở lại đây, một số địa phương đã tổ chức phục dựng sinh hoạt lễ hội trong các kỳ sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng thờ Hùng Vương (Đào Xá của Thanh Thuỷ, Hùng Lô của Việt Trì, Khổng Tước của Cẩm Khê, các làng Vi, Treo, thị trấn Hùng Sơn và các làng thuộc xã Tiên Kiên của Lâm Thao,...). Thực tế đó đã, ở những hình thức và mức độ khác nhau, giúp cho các thế hệ nhận thức sâu sắc thêm các giá trị truyền thống văn hóa của dân tộc buổi đầu dựng nước, đặc biệt là thế hệ trẻ. Điều này đã có tác động tích cực cho mối quan hệ giáo dục giữa nhà trường và xã hội trong hoàn cảnh đương đại và nâng cao ý thức bảo vệ các di tích lịch sử - văn hóa truyền thống ở từ địa phương.

- Khảo sát thực tiễn tại các địa phương có tổ chức sinh hoạt lễ hội gắn với sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng thờ phụng Hùng Vương nói riêng, sinh hoạt hội làng nói chung ở một số huyện, thành phố của Phú Thọ, có thể nhận thấy, chính quyền và các bộ máy quản lý văn hóa các cấp, đặc biệt là cấp xã đã trực tiếp gánh vác trách nhiệm tổ chức, điều hành, theo dõi, kiểm tra tất cả mọi khâu của quá trình chuẩn bị nhân tài vật lực, diễn tập và hành hội. Tổng hợp các phiếu điều tra của các nhóm đại diện cho cộng đồng, có thể nhận thấy sự hài lòng của dân chúng đối với chính quyền địa phương cấp xã và cấp thôn. Điều đó cho thấy rõ những cơ sở tạo ra sự đồng thuận theo chiều hướng tích cực để duy trì lễ hội một cách bền vững và đem lại hiệu ứng tích cực trong quá trình khai thác những giá trị và ý nghĩa của lễ hội phục vụ công cuộc xây dựng đời sống văn hóa cơ sở trong hiện tại và lâu dài.

- Bước đầu, chính quyền cấp xã đã kết hợp chặt chẽ với cộng đồng theo phương châm xã hội hóa trong quản lý, bảo tồn và khai thác giá trị di tích, đầu tư cơ sở vật chất, kinh phí tu bổ, phục hồi, tôn tạo các di tích tùy theo tính cấp

thiết của từng di tích, với các mức độ khác nhau, đáp ứng được nhu cầu tín ngưỡng của cộng đồng trong không gian có di sản văn hóa. Theo thống kê, có 90% số ý kiến của cộng đồng nhất trí với bước đi ban đầu của chính quyền địa phương trong quá trình khôi phục, bảo tồn di tích và tổ chức lễ hội gắn với tín ngưỡng thờ Hùng Vương hiện nay.

3.2. Một số nguy cơ đặt ra từ thực tế đối với di sản

- Qua điều tra, 95% số người đại diện cho cộng đồng thôn, xóm, khu dân cư tham gia thảo luận đều khẳng định sự yếu kém, hạn chế trong các khâu sưu tầm, ghi chép về lịch sử di tích văn hóa tín ngưỡng cũng như diễn trình của lễ hội truyền thống địa phương (số người biết chữ Hán, Nôm ngày một ít, có địa phương không còn ai). Hầu hết các cách thức, nội dung sinh hoạt nghi lễ và các hoạt động thực hành sinh hoạt văn hóa truyền thống nói chung (rước kiệu, trò chơi dân gian,...) gần như chỉ được trao truyền, thực hành theo phong thức truyền khẩu. Một số bậc cao niên ở một số làng quê đã có ý thức ghi chép, nhưng đều mang tính tự phát, theo nhận thức chủ quan cá nhân, chưa được đưa ra trao đổi, bổ sung và phổ biến trong cộng đồng. Thực trạng đó dẫn đến sự rời rụng, mất mát nguồn văn hóa phi vật thể quý báu vốn đã được sáng tạo, thực hành trong quá khứ, làm cho đời sống sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng hiện nay rơi vào hoàn cảnh đơn điệu, chắp vá và mất đi bản sắc độc đáo, hấp dẫn vốn có.

- 100% người thảo luận nêu ra vai trò yếu kém của chính quyền các cấp trong việc tổ chức đầu tư trí tuệ, công sức cho việc sưu tầm, ghi chép, xuất bản và phát hành đến các thành viên trong cộng đồng những di sản văn hóa phi vật thể liên quan đến văn hóa truyền thống địa phương nói chung và sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng gắn với việc thờ phụng Hùng Vương nói riêng...

- 90% người thảo luận cho rằng, chính quyền các cấp còn chưa năng động và sáng tạo trong việc mở rộng quan hệ, vận động sự quan tâm của các tổ chức phi chính phủ, các thành phần xã hội khác nhau đến việc bảo tồn, khai thác và phát huy giá trị của di sản văn hóa ở địa phương. Chính vì thế, sự hạn chế trong tiềm lực của công cuộc xã hội hóa phục vụ nhiệm vụ bảo tồn di sản văn hóa đã

chưa đủ lực tạo ra sức hút của di sản và quá trình trao truyền di sản giữa các thế hệ. Nhiều di tích chưa được quy hoạch phục dựng hoặc tu bổ, chổng xuống cấp.

- 100% ý kiến thảo luận đề xuất việc chính quyền cần khẩn trương quản lý, điều hành sao cho Luật Di sản Văn hóa được vận dụng có hiệu lực vào thực tiễn, đáp ứng nguyện vọng bảo vệ di tích và cảnh quan không gian văn hóa di tích, bảo vệ di sản văn hóa vật thể của từng di tích tại các làng/thôn.

- Theo ý kiến của đại diện các ban quản lý di tích làng/thôn, một trong những nguyên nhân dẫn đến tình trạng di tích xuống cấp, môi trường sinh thái và nhân văn bị tác động xấu là do Nhà nước cùng chính quyền các cấp chưa có chế độ vật chất (kinh phí) thích hợp đối với những người trông nom, bảo vệ di tích (các thủ nhang, chủ tế, các thành viên trong ban quản lý di tích,...). Các cấp quản lý văn hóa còn nặng về chỉ thị văn bản hành chính, nghiêng về việc tổ chức các hoạt động tuyên truyền đằng lối, chính sách, chưa thực sự chủ động, năng động sâu sát với cơ sở, có kế hoạch hành động trước mắt và lâu dài đối với việc bảo tồn và khai thác giá trị văn hóa của di sản ở các địa phương. Tại các bộ phận đảm trách việc quản lý và nghiên cứu nghiệp vụ văn hóa (phòng VHTT huyện, thị xã, cán bộ văn hóa xã/phường), phần lớn đội ngũ cán bộ nghiệp vụ còn trẻ, kiến thức về văn hóa truyền thống còn nhiều hạn chế, ý thức học hỏi, đi sâu thực tiễn nghiên cứu chưa cao. Do vậy, việc tham gia quản lý văn hóa cơ sở gặp không ít hạn chế, thậm chí có phần sai lệch cả về nhận thức chuyên môn lẫn nhu cầu của đời sống văn hóa cộng đồng.

- Trong thực tế, sự gắn kết giữa nhà trường các cấp tại địa phương với việc bảo vệ, quảng bá giá trị di sản văn hóa của các làng/thôn chưa chặt chẽ. Công tác tuyên truyền, giáo dục còn nhiều hạn chế, chưa tạo thành phong trào sâu rộng trong cộng đồng. Hiện tại, trong nội dung sách giáo khoa dạy cho học sinh các cấp, số lượng trang giới thiệu về truyền thuyết dân gian, lễ hội dân gian gắn với thời đại Hùng Vương và ngọn nguồn dân tộc còn quá ít (sách Ngữ văn lớp 6)!

- Vẫn còn hiện tượng cá biệt ở một vài địa phương hiện đã và đang diễn ra sự không thống nhất trong quan điểm và hành động đánh giá giá trị của di sản

văn hóa truyền thống giữa chính quyền cấp xã với cộng đồng sở tại. Chẳng hạn, tại xã Xuân Viên, huyện Yên Lập, chính quyền đã và đang có chủ trương không cho khôi phục các di tích văn hóa tín ngưỡng vốn có trước đây, nhưng đã bị phá huỷ từ năm 1975 (với lý do chống mê tín dị đoan!). Cả một cụm di tích bao gồm đình Đặng, chùa, miếu liên quan đến việc thờ phụng Hùng Vương thuộc 3 làng trong xã đã bị cháy và bị phá huỷ, vốn trước đây nằm trong hệ thống rước lễ hoành tráng của lễ hội truyền thống địa phương. Hiện nay, cộng đồng có nhu cầu tự đóng góp kinh phí để phục dựng các cơ sở sinh hoạt tín ngưỡng đó, nhưng chính quyền chưa tạo điều kiện. Do nhu cầu sinh hoạt văn hóa tâm linh, người dân xã Xuân Viên thường xuyên phải đến tham gia sinh hoạt nhờ tại xã láng giềng!

- Hiện tượng xâm chiếm, vi phạm sở hữu đất đai tại khá nhiều di tích thờ phụng các vua Hùng là một thực tế đã và đang diễn ra. Tại một số địa phương, do khâu quản lý đất đai và di tích văn hóa lỏng lẻo, yếu kém, nhiều di tích bị chiếm dụng tài sản, đất đai (do tự ý hoặc được chính quyền cấp phép). Cạnh đó, chính quyền một số địa phương còn cho phép xóa bỏ di tích để nhường đất xây dựng cho nhà công sở hoặc xây dựng tùy ý tại không gian thuộc phạm vi sử dụng của sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng, tôn giáo cộng đồng.

- Đa số người dân đã đề nghị chính quyền các cấp quan tâm hơn nữa đến lực lượng doanh nhân, vốn là con em người địa phương, do hoạt động doanh nghiệp mà thành đạt, và có nhu cầu công đức, đầu tư cho việc phục dựng, tôn tạo các di sản văn hóa địa phương./.

Người viết báo cáo

PGS.TS Bùi Quang Thanh

Trưởng nhóm kiểm kê khoa học

Tín ngưỡng thờ cúng Hùng Vương

DANH SÁCH CÁC LÀNG
THỜ CÚNG HÙNG VƯƠNG Ở TỈNH PHÚ THỌ

STT	Địa danh			
	Thôn/Xóm/Khu	Xã/ Phường/ Thị trấn	Huyện/ Thị xã	
1.	Thôn Thượng Tinh Xá.	Thanh Xá	THÀNH BA	
2.	Thôn Tinh Xá.			
3.	Xóm Lăng.	Thái Ninh		
4.	Thôn Đông Thượng.	Đông Thành		
5.	Xóm Đồi Đen	Đông Lĩnh		
6.	Thôn Thượng.	Khải Xuân		
7.	Xóm Lũng.	Võ Lao		
8.	Xóm Chùa.			
9.	Thôn Quán Dương.	Lương Lô		
10.	Thôn Quán.			
11.	Thôn Quán Lương.			
12.	Khu 16 (thôn Mạo Phố)			
13.	Khu 2	Quảng Nạp	HẠ HÒA	
14.	Khu 3			
15.	Khu 4 (thôn Ngoài)			
16.	Xóm Võ (thôn Đồng Lạn)	Vũ Yên		
17.	Xóm Sáu (thôn Hoàng Cương)	Hoàng Cương		
18.	Xóm Giuồng	Mạn Lạn		
19.	Xóm Vàng	Yên Khê		
20.	Xóm Nghĩa			
21.	Xóm Ngăn.	Đại An		
22.	Thôn Tân Thân	Yên Nội		
23.	Xóm Lem.	Yên Luật	HẠ HÒA	
24.	Làng Phương Trà	Liên Phương		

25.	Xóm Xuân Áng	Hậu Bồng	
26.	Xóm Đan (Khu 1)	Đan Hòa	
27.	Làng Võ Tranh	Võ Tranh	
28.	Xóm Cầu Xây	Ấm Hạ	
29.	Xóm Phú Vĩnh.	Bằng Giã	
30.	Làng Bến		
31.	Xóm Đanh.	Chính Công	
32.	Thôn Trường Thiên	Vĩnh Chân	
33.	Thôn Tân Tiến		
34.	Thôn Tân Lập.	Minh Tiến	ĐOAN HÙNG
35.	Thôn Phú Nham.	Phú Thứ	
36.	Vĩnh Lại	Hùng Quan	
37.	Thôn Kê.	Phúc Lai	
38.	Thôn Lê Hùng	Sóc Đăng	
39.	Thôn Đinh Cả	Tiên Sơn	
40.	Làng Đại Hộ	Đại Nghĩa	
41.	Thôn Đám	Chí Đám	
42.	Thôn Ngọc Tân	Ngọc Quan	
43.	Đồng Bích	Hùng Long	
44.	Thôn Đồng Kệ (làng Đồng Kệ)	Đồng Cam	CẨM KHÊ
45.	Thôn Vực Câu.	Tiên Lương	
46.	Thôn Mỹ Đức)		
47.	Thôn Quyết Tiến – xóm Sâu.	Tuy Lộc	
48.	Thôn Vực Cầu (Khu 9)	Sông Thao Township	
49.	Làng Đông Viên (Khu 4)		
50.	Xóm Gọ	Phùng Xá	
51.	Xóm Cầu Ngòi	Cấp Dẫn	
52.	Xóm Đoài	Thanh Nga	
53.	Xóm Gò Làng (Khu 4)	Sơn Tình	

54.	Xóm Gò (Khu 6 - 7)		
55.	Thôn Không Tước – Xóm Chùa (Khu 6)	Phượng Vỹ	
56.	Thôn Trình Khúc	Văn Khúc	
57.	Thôn Ô Đà		
58.	Làng Thạch Đê (Khu 3)	Hiền Đa	
59.	Xóm Bên Đá (Khu 5)	Chương Xá	
60.	Thôn Quyết Tiến	Tuy Lộc	
61.	Xóm Đinh (Khu 7)	Đồng Luận	THÀNH THỦY
62.	Thôn Đào Xá (Khu 5)	Đào Xá	
63.	Phương Giao (Khu 12-13)		
64.	Hạ Bì Trung	Xuân Lộc	
65.	Làng Kim Đức (Khu 6)	Kim Đức	Thành phố VIỆT TRÌ
66.	Thôn Kim Đái (Khu 3)		
67.	Làng Thết (Khu 8)		
68.	Lâu Thương	Trung Vương ward	
69.	Thôn Hòa Bình 1 (Khu 7)	Bến Gót ward	
70.	Thôn Hòa Bình 2		
71.	Xóm Giải (làng Hồng Hải)	Minh Nông ward	
72.	Xóm Từ Mõ (Khu 2)	Hùng Lô Commune	
73.	Phú Nang (Khu 4)	Vân Phú ward	
74.	Thôn Vân Luông (Khu 7)		
75.	Xóm Lũng	Hy Cương Commune	
76.	Làng Cổ Tích		
77.	Thôn Thuần Lương	Sông Lô Commune	
78.	Thôn Vân Khê - đình Thia (Khu 3)	Hà Lộc	Thị xã PHÚ THỌ
79.	Thôn Hạ	Thanh Minh	
80.	Làng Mạo (Khu dân cư số 2)		
81.	Thôn Thanh Lâu (Khu 8)		
82.	Làng Treo (Khu 7)	Hùng Sơn township	LÂM

83.	Làng Hậu Lộc (Khu 2)		THAO
84.	Xóm Phường (Khu 16)		
85.	Thôn Vi Cường (Khu 3)		
86.	Làng Huy Sơn (Khu 14)		
87.	Làng Vi (Đình Đông) – Khu 3		
88.	Xóm Mở - Khu 12 (đình Tập Lục)	Tiên Kiên	
89.	Xóm Lum (Khu 7)		
90.	Đình Cả (Khu 3)		
91.	Xóm Đoàn Kết – Đình Giã (Khu 4)		
92.	Xóm Mua - Chùa Quan Mạc (Khu 5)		
93.	Khuân Dậu	Trung Giáp	PHÙ NINH
94.	Xóm Đình	Phú Nham	
95.	Thôn Nội (Khu 8)	Hạ Giáp	
96.	Thanh Thúy	Bảo Thanh	
97.	Thôn Vải Đạng (Khu 2)	Xuân Viên	YÊN LẬP
98.	Giai Thượng	Thắng Sơn	THANH
99.	Xóm Chòi (Khu 13)	Cự Thắng	SƠN
100.	Thôn Dẹ (Khu 2)	Văn Miếu	
101.	Phố Ba Mỏ	Thanh Sơn Township	
102.	Xóm Chùa (Khu 2)	Xuân Quang	TAM
103.	Thôn Bình Lỗ (Khu 9)		NÔNG
104.	Thôn Thanh Uyên (Khu 3)	Thanh Uyên	
105.	Thôn Sơn Cương (Khu 1)	Hồng Đà	
106.	Thôn Hạ Nông (Khu 6)		
107.	Xóm Gò Dược (Khu 2)	Dị Nậu	
108.	Xóm Gia Khảm(Khu 6)		
109.	Xóm Hoàng Hanh (Khu 7)		
Tổng	109 làng/thôn/xóm/khu	74 xã/phường/thị trấn	12 huyện/thành phố/thị xã